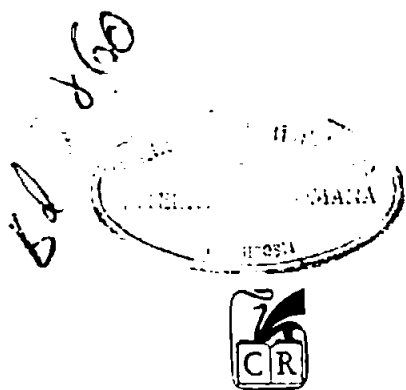

80991
16608

A-^{na} blandiana

CALITATEA DE MARTOR

Editura Cartea Românească — 1970

Coperta de Dan Erceau

BCU-Litere

1100 010 8811

ANTI JURNAL

DACĂ *jurnal* înseamnă viață înregistrată și comentată, viață de la o zi la alta, atunci *jurnalul* unui poet este o noțiune lipsită de sens pentru că viața poetului nu are absolut nici o importanță. Poetul există și rămâne numai prin ceea ce reușește să nu trăiască și, netrăind, să creeze doar. Pentru că, după cum bine se știe, numai ceea ce nu există în planul vieții se realizează în planul artei. O dragoste împărtășită nu naște poeme — mărturie stă întreaga istorie a poeziei lumii. Deci, pentru a fixa dintru început termenii, pentru a turna în ei înțelesul dorit de noi, pentru a impune noțiunii o sferă care să poată semăna cu o aureolă, aș spune, parafrazând o mai veche afirmație, că *jurnalul* unui poet nu mi se pare o chestiune de viață, ci de absență a vieții. Nu lucrurile întâmplare le voi comenta, ci pe cele care aș vrea să se întâmple.

Și chiar dacă voi comenta fapte, ele nu vor fi decît îndepărtate pretexte pentru gîndurile mele.

Tot ce spun poate fi lesne combătut, există desigur o poezie de ilustrare, o poezie care caută să calce cu picioarele ei mici în urmele lăsate de 'bocancii poetului. E adevărat, dar și în cazul acestei poezii, pe care nu o respect, pe care o socotesc neesențială, lucrurile se petrec împotriva voinței ei, potrivit cuvîntului meu : ea seamănă acelor ilustrații pentru copii în care culoarea e pusă puțin alături.

Se spune că Goethe nu s-a sinucis tocmai pentru că s-a sinucis Werther și nimic nu mi se pare mai interesant decît această afirmație. Personajul mort a emoționat și influențat zeci de generații, autorul mort ar fi fost uitat curînd. Pentru creator arta sa are o valoare aproape terapeutică, ea seamănă păpușilor de ceară străpunse cu un ac înroșit în practicile vrăjitorești. Poate că Dumnezeu l-a creat pe Satana pentru ca să nu devină el însuși diavol și poate că Dumnezeu la rîndul său nu este decît ideea despre bine a Satanei.

Nimic mai absurd decît obișnuința istoricilor literari de a lega opera de viața autorului ei. Nu mă interesează, și pe nimeni nu trebuie să intereseze, că Emily Dickinson n-a trăit nimic, că Villon a fost ucigaș sau că Homer n-a existat. Isidore Ducasse rămîne conte de Lautréamont fără aprobarea istoriei. Creatorul începe

prin a se crea pe sine. Numai pagina scrisă decide.

Departe de mine ideea de a teoretiza ruperea de realitate sau de a argumenta o ipocrizie a creatorului. Dar cum aş mai putea trăi viaţa tuturor dacă mi-aş trăi-o cu adevărat pe a mea ? Numai petele albe pe hartă mai pot fi populate. Nu ceea ce fac are importanţă, ci ceea ce *în-
teleg*.

Aceste rînduri nu sînt o prefaţă, nu sînt nici măcar o ambiţie, nu sînt decît un pretext. Scriitorului totul nu-i este decît pretext pentru sine, viaţa însăşi nu este decît pretext pentru a scrie.

DIMENSIUNI

IMI amintesc finalul unui roman de Wells : După distrugerea fulgerătoare a pămîntenilor de către marțienii posesori ai unei invincibile tehnici, în liniștea de după victorie invadatorii mor unul cîte unul uciși de microbi, mor nu pentru că n-ar fi știut *cum* să se apere, ci pentru că nu știau împotriva *cui*. O moarte prin subestimare.

Am gîndit întotdeauna această poveste ca pe o fabulă. Mi-a fost întotdeauna teamă de lucrurile mici. Dar teama nu este a mea, ci a omenirii. Teama de infim este chiar una dintre dimensiunile progresului, pentru că ea a putut să apară numai după ce a apărut bănuiala că infimul există. Primitivul se simțea asigurat în caverne, noi dezinfectăm înspăimîntați clanțele ușilor. Dar cîte noțiuni nu a modificat progresul ! Eroii antichității luptau cu lei, hidre

și minotauri, eroii moderni luptă împotriva șobolanilor și nu totdeauna înving...

De mult nu mai trăim printre animale și arbori, ci printre amenințătoare molecule și celule. Toți purtăm, monoclu, obositoare lentile de microscop, dar ce altceva am putea face? Nu ne este dat nici nouă, nici omenirii, să redevenim copii, și nici nu știm dacă am dorit-o cu adevărat. Koch, descoperitorul unui bacil, este un personaj mai reprezentativ lumii noastre decât Columb, descoperitorul unui continent, și ne vom inclina mai adânc celui care ne va descrie virusul cancerului — decât celui care ne va descrie suprafața altei planete.

De altfel, antenele intuiției populare, nu o dată surprinzătoare, au atins de mult acești pereți interiori. Într-o baladă, muștele izvorâte din leșul unui balaur sint mai nocive decât balaurul viu. Vitejia lui Iorgu Iorgovan nu este eliberatoare. Această conștiință naște proverbialele înțelepciune. Poporului nu-i e frică de Dumnezeu, ci de sfinți.

Ni-e teamă de lucrurile mici și trebuie să fim conștienți de această teamă, și trebuie să ne-o cultivăm. Este una dintre armele noastre cele mai puternice. Este emblema evoluției noastre. Inteligența poate fi uriașă, prostia este întotdeauna mică. „Marea prostie“ nu este decât o metaforă : suma prostiilor mici și miliarde. Nu

de geniul răului mă tem, ci de micii proști ; nu de marele criminal, ci de insignifianții vicioși abstracti. Și nu mi-e rușine de această teamă, și nu vreau să renunț la ea. Să nu uităm : fiarele erau ucise încă din paleolitic, bacilii nu sint înfrinți nici acum.

NEVOIA ȘI SPAIMA DE SINGURĂTATE

DACA omul ar vrea doar să nu mai fie singur, totul ar fi încă destul de ușor. Așa cum din atitea inegale lupte a ieșit cu încăpăținare victorios, exasperat de singurătate el ar fi fost în stare s-o înfringă. Dar nimic din ce e omenesc nu e simplu. Totul e contradictoriu și înlăntuit, fructul poartă în sine sămînța și viermele. În miezul tragediei de a fi singur trăiește ascunsă însăși nevoia de singurătate. Dacă totul s-ar crea vreodată din nou, nu aş implora o lume mai bună, ci doar una mai simplă.

Smuls de curenți de sens contrar, absorbit de goluri opuse, omul a suferit întotdeauna nu de neputință, ci de nehotărîre. Pedeapsa divină a fost nu izgonirea din rai, ci, mai înainte încă, acordarea liberului arbitru între atît de contrare și reduse posibilități. În înteleptele fresce Adam este reprezentat *indecis* sub pomul binelui și al răului.

Animalele au fost favorizate, au legi biologice mai ferme. Unele trăiesc în turme, altele retrase în vizuini. Lupul nu-și dorește o scorbură tainică, ursul nu visează să se adune în haite. Fiecare își urmează fără revolte condiția bine stabilizată. Alături de această echilibrată maturitate sîntem noi, învingătorii naturii, noi, echilibrul instabil, mereu adolescenți, mereu șovăitori, victime, în același timp, spaimii și nevoii de singurătate.

În „*Povestiri din Casa Morților*“, Dostoievski consideră cea mai îngrozitoare latură a condamnării faptul că un om — zece, cincisprezece, douăzeci și cinci de ani — nu va putea fi nici o clipă singur. Sfinții și înțelepții se retrăgeau în pustie pentru a putea vorbi cu Dumnezeu sau cu ei înșiși. Fiecare simțim nevoia unui ungher în care să nu mai fie nevoie să explicăm nimic, unde gândurile să nu mai aibă nevoie de sunete și sentimentele de gesturi. Numai singur poți gândi cu adevărat, și au existat în istoria omenirii epoci lașe în care oamenii erau ținuți cit mai mult posibil laolaltă pentru a nu rămîne singuri și a nu gândi.

Și totuși, cu toate acestea și paralel cu toate acestea, nimic nu e mai puternic în noi decît spaima de singurătate. Cîte metode nu am inventat pentru a lupta împotriva ei! Dragostea chiar, această singurătate în doi, nu e decît o ingenioasă subminare a singurătății de dinlăuntru singurătății. Și dorința de a avea copii, și

iubirea pentru părinți, și prietenia, toate nu sint decît măsuri de precauție. Nunțile sint peceți ale iubirii, dar niciodată nu știm dacă ne vom iubi toată viața, și totuși preferăm singurătății amenințarea unei dușmănoase conviețuirii. Dar — acest perpetuu dar ! — singurătatea nu e învinsă. Și nu e învinsă pentru că niciodată nu luptăm cu toate forțele împotriva ei, din totdeauna există în noi un teritoriu liber al singurătății care nu se oferă altora, în care sîntem în cea mai mare măsură noi înșine. Din această ipocrizie a nedăruirii totale, de care sîntem în același timp vinovați și mindri, din această concomitență dintre nevoia și spaima de a fi singuri se naște cea mai umană dintre drame. Și această dramă o purtăm nehotărîți și dezorientați sub cerul luminat de planete moarte și farfurii zburătoare.

EMBLEMA

EDENUL — Paradisul — Raiul a fost imaginat în dogmele vechi ca o răsplată antireală de liniște, ca un loc izbăvit de sentimente, unde nu este nici întristare, nici suspin. Simplificarea, proprie gândirii dogmatice, provenea din teama că cea mai mică umbră introdusă în cadru ar fi putut întuneca strălucirea fericirii promise. Mai târziu, modernii au subliniat cu maliție monotonia acestui peisaj, luându-și riscante măsuri de precauție împotriva veșnicei și plicticoasei fericiri. Căci fără dramatice puncte de reper o fericire încetează să existe ; o bucurie lineară, nenuanțată nu e de dorit, *nu-i a bună*. În accepția noastră, fericirea conștientă de sine, adevărată, nici nu este decît liniștea dintre două crize. Criza ar fi deci cauza și efectul fericirii și la limita paradoxului se naște bănuiala că fără fericire am putea trăi, dar fără crize nu.

Etimologic, cuvîntul *criză* provine dintr-un îndepărtat a judeca (grecescul *krisis* din *kri-nein*) și această relație între gîndire și criză, existentă în chiar istoria cuvîntului, este revelatoare. Acolo unde există gîndire este posibilă criza și acolo unde se zbate criza pulsează gîndirea. Fericirea poate fi inconștientă, criza se autogîndește. Analiza și îndoiala delimitează strîns rîra noastră beatitudine, care, neconturată de aceste dureroase linii, s-ar pierde neobservată. Nu crizele, ci mulțumirea să ne neliniștească. Uraganele, e adevărat, pot fi distrugătoare, dar lipsa vîntului înseamnă lipsa ploilor, absența vieții. Arborii tineri nu trebuie feriți de vînt și mai ales nu trebuie învățați că vîntul nu există. Cînd criza înseamnă mișcare, gîndire și viață, de ce s-o drapăm în falduri azurii, de ce să ne aranjăm în vitrine plictisitoare paradisiuri? Sîntem născuți spre a gîndi și a lupta pentru mai bine și faptul că nu vom atinge niciodată perfecțiunea este salvarea și justificarea existenței noastre în infinit. De ce să ne îngăduim lașitatea de a crede că perfecțiunea este undeva pe aproape? Înaintăm cu greu, dar destul de puternici pentru a purta pe scut, emblemă, răscolitoarea treime : analiza, îndoiala, criza.

MAREA PREJUDECATA

ANTICUL îndemn „Cunoaște-te pe tine însuși” rămîne tot ceea ce vreodată omul și-a cerut sie însuși mai greu. Nu sîntem în stare să privim decît în jur, numai statuilor li-s dați ochi albi, cu pupilele întoarse, probabil, înăuntru. Nici măcar fizic nu putem să ne cunoaștem. Oglinzile nu ne arată, pentru că în clipa în care ne privim în ele nu mai sîntem decît spectatorii noștri, și cel mult imaginea acestor spectatori urîțiți de mîndrie și curiozitate o putem vedea. Cînd îmi ascult glasul înregistrat pe bandă mă cuprinde o teamă superstițioasă, pentru că toți spun că acesta este glasul meu, dar mie vocea îmi e străină, o cu totul alta aud eu cînd vorbesc. Cei filmați fără să știe se privesc pe ecrane uimiți de necunoscuta umbră în care cei din jur li recunosc. Purtăm în noi, fiecare, o falsă imagine proprie.

Pentru artist, arta este, desigur, un act de autocunoaștere, dar orice operă finită îi este străină autorului, și sentimentul de nemulțumire, generator de alte opere, provine tocmai din această repetată nerecunoaștere în oglinda creată. Van Gogh nu se recunoștea întreg în autoportretele sale, dar, mai ales, Van Gogh din autoportrete nu seamănă cu cel din tablourile lui Gauguin sau Lautrec. Noi ne putem cerceta, numai alții ne văd.

Ochii noștri pot privi la dreapta, la stînga, în sus, în jos. Primesc lentile de telescop și pot vedea în depărtare ; primesc lentile de microscop și pot privi în adînc ; numai pe ei înșiși ochii noștri nu se pot privi. Vedem paiul din ochiul aproapelui și nu vedem birna din ochiul nostru, dar e firesc să fie așa. Nu-i ipocrizie, ci malformație. Am văzut oameni uimiți și revoltați aflînd ceea ce se spunea despre ei, deși faptele relatate erau perfect reale. Pur și simplu nu luaseră act de ele pentru că nu erau în concordanță cu imaginea pe care și-o făcuseră despre ei înșiși. Unul se consideră nonconformist, altul generos, altul martir — frumoase haine ale atîtor împărați goi pe o plajă de nu-diști unde fiecare e mîndru de croiala imaginarelor sale veșminte, revoltîndu-se, pudic, de goliciunea celorlalți. Nu există prejudecată mai mare decît părerea pe care o avem despre noi.

17

Cunoaște-te pe tine însuți? Ține de natura spiritului ca el să-și cunoască propriul concept, dar e vorba de o cunoaștere în sine, nu de sine, nu particulară, nu accidentală, spune Hegel. Și tot el consideră că acest sens general trebuie atribuit anticului îndemn al lui Apollo Delficul.

Și totuși, vislind prin circumstanță și neesență, mă cutremur gândindu-mă că m-aș putea întâlni cu mine pe stradă și nu m-aș recunoaște.

ADOLESCENȚA

CE E mai simplu decit să te conformezi regulilor? Natura însăși nu ne cere altceva. Pămîntul ne învață că trebuie să fim cu picioarele pe pămînt, apele ne arată că nu se poate curge în sus, vîntul ne silește să ne supunem. De mici sîntem învățați să fim cuminți, profesorii strigă băncilor „liniște!“, mai tîrziu ni se explică în ce fel și cînd se traversează o stradă, cînd și cum poate fi contrazis un superior. Totul este știut dinainte, totul e simplu, orînduit solid, și ideea unei tulburări a mișcării pare lipsită de sens și revoltătoare. De fapt conformismul este un zelos paznic al bunurilor cîștigate, un depozitar conștiincios al învățămîntelor dobîndite, iar înverșunarea cu care se manifestă nu este decit o formă de avariție a neamului omenesc. Orice gest inedit e riscant și omenirea nu este dispusă să aibă emoții. Ce s-ar întîmpla dacă fiecare ar călca regulile? — se spune. Dar ce

s-ar întâmpla dacă nimeni nu le-ar călca? Ce s-ar fi întâmplat dacă nimeni nu ar fi inventat genialul *nu*?

Dîncolo de culme există însă întotdeauna cealaltă pantă a muntelui. De o parte și de alta a abscisei curbele sînt de sens contrar, dar identice. Da, fiecare cucerire umană a fost inițial un act de nesupunere, dar în asemenea măsură s-a impus acest adevăr, încît în cele din urmă orice act de nesupunere a fost socotit o cucerire umană. S-a descoperit că mai simplu decît a te conforma regulilor este numai a nu te conforma regulilor. Din schimbarea de semn nu se pierde nimic și se cîștiga o aureolă. Cînd se va descoperi o metodă de verificare a autenticității aureolelor? De ce nu pot fi încercate în dinți, precum galbenii, pentru a se vedea dacă nu sînt false? Adevărata revoltă este nu împotriva a ceva, ci pentru altceva. O regulă nu poate fi desființată decît de o altă regulă. Nu a epa pe burghez, ci a nu fi burghez are importanță. Nu a fi răzvrătit, ci a fi liber e greu.

Dar libertatea înseamnă maturitate de sine stătătoare, nelegată de nimeni, nici prin supunere, nici prin răzvrătire, iar noi sîntem atît de adolescenți!... De teama de a nu fi conformiști ne conformăm nonconformismului.

ACEASTĂ ASTENIE

PRIMĂVARA, acest anotimp obositor și deprimat. Primăvara, această astenie. Primăvara, tot ce poate fi mai neîmpăcat cu sine, tot ce poate fi mai nesigur și mai tulburat, dureros amestec de elan și nostalgie. Zăpada o doare soarele, pămîntul este durut de iarbă, florile poartă spaima continuă de a nu fi revocate de ger. Fiecare mugur este o sfișiere și fiecare gest un efort.

Dacă fericirea și-ar revendica un sezon, nu primăvara, ci toamna ar fi aleasă. Toamna, cînd totul a ajuns la maturitate și liniște, toamna amintind vîrsta de aur, cînd nu era nevoie decît de mîna arcuită, să culeagă, toamna împăcată cum numai femeile după naștere sînt, femeile care știu că au născut fii muritori și sînt fericite totuși. Dar, așa cum poetul pe femeia care îl face să sufere o cîntă, nu pe cea care-l face fericit, oamenii iubesc primăvara. Este un semn

de înțelepciune și o acceptare entuziastă a sublimei lecții pe care natura ne-o dă. A înțelege că nu există nașteri fără dureri înseamnă a dori nașterea.

Ieșim din iarnă epuizați și bătrini și ni se pretinde încă imensul efort de a trăi primăvara. Faptul că sintem totuși în stare s-o facem că măsură a forței noastre nebănuite. E adevărat, bolnavii mor ; e adevărat, simțim tot mai mult cum în jurul nostru se strânge ca o capcană plasa ridurilor ; e adevărat, fluturii sint încă omizi și riurile sint încă tulburi. Dar esențial este că de acum încolo totul se va desfășura firesc, esențial este că un mugure se transformă în floare și o floare în fruct verde și un fruct verde într-un fruct copt ; esențial este că am depășit clipele în care contemplând un arbore nu eram în stare să știm dacă este viu sau mort, clipele în care mîngiind cu pașii un pămînt nu puteam ghici dacă va mai înverzi vreodată.

Sintem obosiți și deprimați de schimbări și contraste, mai păstrăm spaima vreunui ultim ger, dar frunzele arborilor cresc din oră în oră, nemirositorilor ghiocei (cite nu s-ar putea scrie despre această curajoasă floare de compromis !) le-au luat locul flori adevărate, primii pași spre toamnă i-am și făcut. Sau, cum ar spune copiii : „Vine, vine primăvara...”

METAFORA SOLIDARITĂȚII

NU PLINGI în public, nu rizi singur. Iată o lege rareori infirmată. Să plingi în public este indecent, să rizi fără martori e nebunie. Înseamnă că durerea ni-e dată fiecăruia în parte, bucuria tuturor la un loc. Primul gest al unei bucurii este explozia, al doilea dorința de a fi împărtășită de cineva. O bucurie singură apune, se melancolizează, o bucurie are nevoie de mișcare și zgomot, cum focul are nevoie de spațiu și vânt. Numai tristețea este discretă, numai durerea are oroare de public. Este un instinct primar în nevoia animalului rănit de a se ascunde, de a se retrage. Fericiții sînt comunicativi și naivi, taciturni sînt cei fără noroc.

Și totuși, și totuși ce complicați și ce paradoxali sîntem. Mulțumirea nu este în stare să recepționeze nimic, ea poate doar emite propria-i plenitudine. Dorința de comunicare nu se alătură capacității de înțelegere. Fericiții sînt

egoiști, incapabili de atenție, blindați pentru tot ce vine din afară. „Sătutul nu crede celui flămînd“ se spune, exprimîndu-se rudimentar, simplificator, acest adevăr de esență și obiectiv, pentru că opacitatea fericitului este o condiție a fericirii sale. Dimpotrivă, solitarul nedornic să-și emită durerea poate oricînd să recepționeze apelurile altora. Solidaritatea umană se întemeiază paradoxal pe durere, nu pe bucurie. Populația unei țări este un număr mai mare sau mai mic de oameni, trăind fiecare în familia sa, fiecare cu iubirile și indiferențele sale. Acești oameni sînt un *popor* doar prin luptele duse împotriva dușmanilor, prin efortul comun împotriva sărăciei, prin victoriile și înfringerile comune, prin clipele de solidaritate pe care le-au trăit ei sau străbunii lor. Istoria este suma acestor momente de solidaritate, în care oamenii s-au simțit egali și uniți prin suferință, obligați prin durere să se ridice deasupra obișnuitei lor condiții umane. Anii bătăliilor, anii răscoalelor, ani sfinți. Înălțătoare sînt popoarele cu trecut zbuciumat, dar fericite neamurile fără istorie! O mulțime de oameni plîngînd, iată metafora dureroasă a solidarității și a sublimului.

CĂȚEII PĂMÎNTULUI

IN VIAȚA mea există puține întâmplări stranii. Vina o port numai eu : mult prea devreme nu m-am mai mirat de nimic. Am fost născută într-un secol cu absurditățile și minunile posibile. Există în viața mea puține întâmplări pe care mi-am îngăduit să le recunosc straniei. Una dintre ele s-a petrecut, cum era și firesc, acolo unde Moldova reușește să atingă țărîmul desprins din timp al Bucovinei.

Drumul ducea dinspre Succava printre dealuri abia sugerate într-o înțeleaptă nesiguranță și printre arbori cu nume bănuite în limba veche ; drumul ducea spre un loc necunoscut mie, și locul era o mănăstire, și mănăstirea era Dragomirna.

Dragomirna, cu creneluri, și turnuri, și șanțuri de apărare ; cu ziduri groase, poduri suspendate în lanțuri și foișoare de pază. La Dragomirna, Dumnezeu și-a luat toate măsurile de

precauție pentru a putea spune „Pace vouă“. Voronețul, Sucevița, Moldovița, Arbore, Humorul sînt biserici de sat, frumoase și fără apărare sub aripile acoperișului de șindrilă. Viscolelor și dușmanilor ele nu le-au opus decît misterioasa rezistență a albastrului de Voroneț și-a verdelui de Sucevița. Dragomirna este, dimpotrivă, medievală ; nu este frumoasă, ci puternică ; nu se apropie de suflet, ci îl infioară.

Adormisem aproape într-una din chiliile austere și aproape militare ale mănăstirii, cînd am auzit ceva mișcîndu-se în zid. La început a fost o mișcare reticentă încă, deși neîndoielnică, apoi a devenit tot mai sigură, mai plurală, a devenit nenumărate mișcări, un adevărat iureș surd, simțindu-se aproape, sub tencuială. Era evident că zgomotul nu venea din odaia vecină sau din afară, ci chiar din zid, era o mișcare interioară, ca un freamăt al pietrei. Am petrecut, ascultînd-o, o noapte ciudată, infiorată, înpăimîntată, aproape plăcută. Sugestia medievală era atît de puternică, încît mă teamam să nu descopăr în zori o cauză banală, terestră, freamătului nocturn. Dar dimineața nu a degradat misterul.

Mănăstirea, înălțată de Barnovski-vodă fusese construită pe un schelet de stejar masiv : pilonii, grinzile interioare de susținere, pe care s-a sprijinit cărămida și piatra, au fost de lemn. Secolele însă, prea slabe pentru a distruge pia-

tra, au ros lemnul, l-au fărimitat, l-au făcut pulbere pe care curenții de aer au pulverizat-o. Acolo unde fusese solid punct de sprijin, stejar, a rămas un îngust tunel. Zidurile mănăstirii, susținute înainte de puternice grinzi, sînt străbătute acum de lungi, fără capăt coridoare. Și coridoarele le locuiesc cățeei pămîntului.

Grinzile susțineau zidul, acum zidul susține absența grinzilor și, ca un suflet al lemnului mort, noaptea aleargă cățeei pămîntului. Ce metaforă pentru timp! La Dragomirna, m-am gîndit prima oară că oamenii ar suferi cumplit dacă nu ar avea dreptul să moară cînd vor, chiar dacă nu vor niciodată.

PREFABRICATE

IDEEA mi-a venit privind acele anunțuri de pe pereții localurilor de categoria a treia formulând surprinzătoarea interdicție: „Cîntatul interzis“. M-am gîndit deodată ce ciudat este întregul nostru mecanism sufletesc și cum oamenii, bînd, simt nevoia să cînte (să repete, deci, exprimarea unei mai vechi emoții a altcuiva) dintr-o incapacitate de a-și exprima într-un fel propriu emoția momentului. Dispoziția lirică se cere materializată, dar, negăsind mijloacele, se varsă în tipare existente, în stereotipii formate dinainte. Romanețe, cîntece populare, marșuri militare, imnuri — se cîntă cu patimă și nostalgie, de cele mai multe ori într-o totală ignorare a legilor armoniei; ele sînt importante nu pentru ele inele, ci pentru că au mai fost cîntate, pentru că amîntesc alte emoții ale aceluiași personaj. Ele, cîntecele, sînt numai niște prefabricate din care se pot com-

bina sentimente. „Pe Mureș și pe Tirnave“ realizează regretul plecării din sat și, poate, din Ardeal; „Zaraza“ amintește o altă vîrstă, străbătută.

În toate aceste amuzante și, de fapt, simplice obiceiuri, dramatică este numai ideea care mi-a venit contemplîndu-le, ideea că, precauți și economi, oamenii recurg la prefabricate nu numai în construcții, ci și în sentimente, că viața (și viață înseamnă reacție proprie la mediu) este înlocuită printr-un lanț de stereotipii comode și asigurate de o verificare uneori seculară.

A-ți exprima minia este cel puțin dificil, este oboșitor, în timp ce înjurătura răcorește. Înjurătura nu este decît un prefabricat de minie, la îndemînă oricînd și oricui. Stăpînul infernului poate fi de mult indiferent tuturor, invocarea lui atît de frecventă a rămas o stereotipie, o simplificare, o descărcare. Cîteva sute de formule fixe, uneori absurde, altele naive, altele scabroase, sînt puse să înlocuiască o stare sufletească pe care s-au clădit altădată epopei.

Exemplele se pot înmulți : dragostea — cîteva formule șoptite ; mila — cîteva propoziții bolborosite ; entuziasmul — cîteva fraze țipate... Totul seamănă cu o dizolvare, vom ajunge să vorbim în cîteva litere. Viața însăși se va descoperi că poate fi înlocuită printr-o formulă prescurtată și verificată a ei ?

SUFLETUL MEDIEVAL

DEASUPRA catedralei Notre-Dame, la capătul celor câteva sute de trepte înguste și înalte care m-au dus pe unul din cele două bizare turnuri pătrate, am avut pentru prima oară revelația sufletului medieval. Nu revelația măreției lui, pentru că nimic mai mult decit catedrala din Chartres mi-a descoperit această măreție, ci revelația alambicării acestui suflet, complicațiile lui, pe lângă care angoasele moderne sînt drame afectate de adolescent. Deasupra catedralei Notre-Dame în colțurile acoperișului său, pe munchiile cornișelor și la subțiorile turnurilor, străjuie de opt secole nenumărați monștri de piatră. Sînt oameni cu capete de păsări și de animale, animale și păsări cu capete de om, trupuri frumoase cu gheare și trupuri urite cu aripi superbe ; sînt împreunări de ființe perfect deosebite, cum numai după o orgie scabroasă s-ar putea produce. Sînt modelele lui Jeronimus Bosch, dar în piatră și în mărime naturală, deci mai înfricoșătoare. Și apoi descoperirea lor o faci nu într-un muzeu

sau intr-un album, ci intr-un loc oarecum ireal, la o înălțime de citeva zeci de metri deasupra Parisului care viermuiește și pe care nu-l poți înțelege niciodată destul. Acolo, și nu intr-un album, monștrii inspăimintă cu adevărat, devin simboluri pline de sensuri dureroase. Și abia după ce te pătrund de puternica lor prezență, abia după ce aripile lor ți se zbat în umeri și ghearele lor ți se ascut în virful degetelor, abia după ce înțelegi ce rupte din tine sînt toate aceste vietăți care te obligă să le recunoști ca pe niște strămoși repudiați, îți vine ideea înnebunitoare cu adevărat că ele au fost făcute să nu fie văzute. Pentru că îngusta scară, pe care urcă vizitatorii secolului 20, spre a vedea catedrala și Parisul, și care îți dă posibilitatea să zărești această perspectivă a acoperișului sfînt stăpînit de zeități monstruoase, nu a fost în intenția arhitectului medieval decît o scară de serviciu, sau de incendiu, fără întrebuințare publică. Parabola creaturilor infernale se rotunjește în sens filosofic abia cînd înțelegi că ele erau așezate deasupra, dar ascunse privirii celor care se rugau în biserică, dedesubt. O, ei puteau să-și purifice fruntea cu apă sfințită sau să și-o umilească în praful pardoselii, puteau să cumpere indulgențe, să rostească în întregime rozarul, să se chinuiască întru credință ; deasupra, mult deasupra lor, deasupra altarelor și simbolurilor lor, stăpîneau, oricum, de piatră, monștrii.

REFUGIUL PIERDUT AL CRENGILOR

EXISTA în curtea școlii un dud. Era atit de mare și de bogat încit, chiar dacă ne suiam mai mulți in el, nu reușeam să ne vedem între noi și fiecare se simțea singur în odaia lui de frunze. La început ne era frică și ne strigam unii pe alții prin crengi, dar apoi, crescînd, ne-am deprîns, cu tristețe și încintare, singuri. Asta a fost, poate, prima mare descoperire pe care o făceam.

La cea mai mică atingere dudele se rupeau și cădeau spre pămînt ca o ninsoare întunecată și dulce, așteptată de cei de jos, și nu era plăcere mai mare decît să te știi autorul acestei ninsori, nebănuit ca o divinitate. Cerul era la fel de departe ca și pămîntul, știam că există crengi spre el, cum există crengi spre pămînt, dar nu aveam nevoie de trepte, nu doream decît liniștea din care pot fi scuturate fructe.

Dudul uriaș unde mă cățăram și mă inchi-
deam, prea amărită sau prea fericită, în frunze,
dudul cu dudule negre tipărind urme de cer-
neală pe degete și buze a rămas întruchiparea
(singurătății voluptuoase, singurătății în care știi
că numai tăcerea ta are importanță și ascuți
larma de dedesubt cu distanțare și zîmbet.

Trec seara prin aerul verii precoce pe Bule-
vardul Ana Ipătescu, pășind atent, cu grija de
a nu sfărîma dudule scuturate din curți pe
asfalt, și îmi vine în minte dudul din curtea
școlii, și contemp lu cu nostalgie refugiul pier-
dut al crengilor...

„ACEST VICIU NEPEDEPSIT“

DACĂ aş vrea să-mi povestesc viaţa, pentru ca povestirea mea să fie adevărată ea ar trebui să se împartă, obligatoriu, în două : ce am trăit şi ce am citit. Nu există o ierarhie între aceste două esenţiale diviziuni, nu am spus ce am trăit cu adevărat şi ce am citit numai, viaţa şi lectura nu sînt două noţiuni complementare ci opuse, ele nu se adună între ele ci se scad una din alta. Orele, săptămînile, anii de lectură sînt timp în care propria mea viaţă a rămas ca o haină pe malul cărţilor ; în orele, săptămînile, anii de lectură nu am trăit pentru mine, încît mi se pare aproape nedrept că timpul acesta se adaugă totuşi vîrstei mele.

Cînd am citit prima oară *Fraţii Karamazov*, cînd închideam cartea şi priveam în jur, lumea reală o descopeream neverosimilă şi mă jigneam lipsa ei de contur ; în pauzele de lectură trăiam ca într-un leşin, incapabilă să fac sau să

vorbec ceva, uimită că mai aparțin totuși unui univers atît de străin. De altfel, întotdeauna mi-am amintit mult mai vag întîmplările pe care le-am trăit decît paginile citite. Destinul prințului Mișkin mi-e mai intim decît propriul meu destin.

Scriitorul și cititorul din mine nu se iubesc. Primul este obligat să-și trăiască propria viață, unică, revelatoare, celălalt este mereu dispus să alunece spre alte vieți ; primul își e suficient sieși, celălalt are mereu nevoie de alții ; primul este revoltat și egolatru, celălalt supus, dornic de a fi stăpînit ; niciodată pagina scrisă de primul nu este iubită de celălalt, niciodată nu voi putea fi propriul meu cititor.

Într-un timp mă uimea numărul mare al celor ce sînt pasionați de descrierile de călătorie. Abia cînd am înțeles că lectura este o călătorie, am înțeles și dorința de a ieși într-un spațiu inedit, imposibil de atins altfel. Unii citesc pentru a citi, alții pentru a se vedea că au citit, alții ca să se distreze, alții ca să învețe, dar cei mulți, adevărații cititori, sînt cei ce prin lectură evadează. În acest sens nici o altă artă nu se poate compara cu literatura, în acest punct literatura este comparabilă cu stupefiantele. Valery Larbaud exclama : „lectura acest viciu ne-pedepsit !“ Și, desigur, numai faptul că era încă puțin practicat, l-a împiedicat pe Dumnezeu să consemneze și acest păcat în tablele legii.

MALFORMAȚIE

DOAMNE, dacă ne-am putea bucura ! Dacă o bucurie ar putea fi primită ca un fruct răcoritor din care mușcînd să nu ne gîndim ce greu a crescut copacul și nici că undeva, în miez, se mișcă poate viermele ! O, dacă am ști să ne bucurăm cum știm să suferim !

Imaginați-vă că un locuitor al altei planete, venit printre noi și dornic să ne cunoască, ne-ar întreba ce înseamnă o mare durere. Nimic mai simplu, am spune noi, și am explica, ilustrînd cu sugestive exemple totul. I-am povesti întîmplări și i-am rula filme, i-am citi pagini din cărțile de istorie. Și mirat, înțelegînd, și obosit, și înspăimîntat el ar evada spre antonim și ne-ar cere precipitat să-i vorbim despre bucurie. Ce i-am spune ? Ce știm despre ea ? Cărțile de școală nu ne învață aproape nimic, istoria nici nu-i pomenește numele, părinții noștri nu și-o amintesc...

Bucuria de a avea un copil, bucuria de a umbla prin ninsoare, bucuria de a spune adevărul... Dar eu nu numai prilejurile de bucurie le discut, ci însăși capacitatea sufletului nostru de a le trăi. Chiar și atunci, rar, cînd ni se dă o bucurie, nu știm ce să facem cu ea, cum actorii lipsiți de talent nu știu ce să facă, pe scenă, cu propriile lor mîini.

Există bucurie pură ? Risul lui Charlot este trist, zîmbetul lui Molière amar ; bucuria de a avea un copil se diluează în neliniștea de a-l fi adus pe lume, bucuria de a spune adevărul este mai sfișietoare decît tortura. În bucurie, amintirea durerii din care am ieșit nu ne părăsește, în suferință, bucuriile se încarcă de ridicol și dispar. Sintem greșit creați, ne lipsește o dimensiune pe care încercăm de mii de ani să ne-o adăugăm. Ar trebui o lungă experiență de fericire, un lung exercițiu al zîmbetului interior pentru a echivala tradiția îndurerării. Ar începe atunci o artă nouă pe care nu sînt în stare să mi-o imaginez, dar în care scînteia nu ar fi produsă prin ciocnire. Scopul tuturor revoluțiilor a fost de a atinge în bine intensitatea chinului îndurat. Dar ce libertate ar putea șterge urmele absenței ei, ce bucurie din istoria omenirii se poate măsura în intensitate cu faptul că Inchiziția a existat ?

LA SAINTE CHAPELLE

INGHESUITĂ în curtea Palatului Justiției, La Sainte Chapelle nu poate fi admirată din exterior, și abia după ce o părăsești refaci în vis dantelăria ei de piatră al cărei ireal foșnet te înfioară. Săgeata turnului este singura care străbate deasupra zidurilor compacte ale justiției, ca un strigăt subțire, sublim în disperarea lui iremediabilă. Totul, privit din afară, are ceva de non-realitate aproape stridentă.

Intrînd, ai senzația că treci dintr-o încăpere cu vid într-una supusă unei presiuni nesănătoase. Afară nu puteai respira de uimire și înălțare, aici ceva te apasă și ți se pare că singele îți va țîșni la cel mai mic efort din urechi și nări. Este o încăpere lungă și joasă cum nici o biserică n-am mai văzut, joasă încît un om înalt îi poate atinge, înălțîndu-se în virfuri, tavanul. Este o încăpere fără ferestre și turnată în întregime în bronz auriu, luminat de can-

dele mari atârinate în lanțuri strălucitoare. Totul pare un mormînt de faraon sau de rege creștin, dar un mormînt de o strălucire de paradox, opacă și spongioasă. Lumina candelilor pare să îmbibe pereții care, odată saturați, vor începe să transpire cu aur. E o încăpere pe care nu o poți suporta multe minute și altarul auriu din fund nu o sfințește cu nimic. Plutește în ea un aer de subteran, de substrat care n-ar fi trebuit răscolit, de compartiment interzis candorii și în care păcătuiești întrînd. După cîteva minute lungi, m-am întors sufocată să ies și abia lîngă ușă am observat o breșă îngustă prin care eram invitată să urc. Am văzut treptele înguste și mi-am amintit de acoperișul de la Notre-Dame, șovăind nehotărîtă, neîndrăznind să fac alte descoperiri. Dar picioarele m-au purtat poticnit și după numai 10—20 de trepte am intrat în ceea ce — fără rușinea cuvîntului patetic — aș numi miezul minunii.

Imaginați-vă o încăpere înaltă, foarte înaltă, de sticlă. Numai dalele pardoselii și arcadele gotice ale tavanului păstrează piatra. Pereții de jur împrejur sînt formați din imense vitralii despărțite între ele de minuscule fișii de marmură. Paradisul acestor culori transparente nu este întrerupt la răsărit, deasupra altarului, care pare un mic animal speriat de atîta frumusețe, și se înclăstează în capodopera uriașei rozete de la apus. Nu este un loc unde să meditezi. Este locul unde, intrat, te eliberezi brusc de

orice povară, ai o bizară senzație de imponderabilitate și rămii fascinat, plutitor, cu ochii fixați pe circumferința apuscană, care începe, încet, încet, să se învârtă ca sub un vînt nesimțit de ceilalți muritori. Nimic mistic. Numai sufletul omenesc este cel care stăpînește aici. Formidabila metaforă este chiar această separare în două a obișnuitei biserici gotice, chiar această delimitare, aș zice, a trupului de suflet, a pietrei de sticlă, a solului de înalt, a aurului de culoare. Pentru că este sufletul omenesc altceva decît un mozaic de transparente culori sprijinite pe irespirabilul edificiu al trupului, turnat de preferință în aur? Oh, spus, totul primește un aer de parodie și prost-gust, dar nu poți, văzînd Sfînta Capelă, să nu tinzi cu adevărat să locuiești numai între propriile vitralii.

DESPRE ECHILIBRU

LIBERTATEA și — nu mai puțin — fericirea sînt noțiuni importante mai ales prin drumul pînă la ele. Nimeni nu se întrebă cîți copii ar fi avut Julieta, nici dacã Spartacus ar fi devenit tiran. De altfel nimeni nu încearcă să-și închipuie o continuare a destinelor lor, pentru că numai mișcarea lor avîntată și neîntreruptă spre un punct și el mișcător ne interesează. Dacã ar fi posibilă o imagine a sufletului, mi l-aș reprezenta ca pe niște virtejuri purtînd, precum în misterele medievale, abstracte și pururi neînțelese nume — Adevărul, Fericirea, Libertatea — în jurul cărora gravitează înnebunite apele, fără ca vreodată să se poată opri, fără ca vreodată să poată atinge mijlocul. Este b'estemul absolutului de a nu fi niciodată realitate, ci numai scop al ei. Dar numai în drum spre acest niciodată ajuns sfîrșit, realitatea poate să existe. Nu existăm, ci *existăm spre*

ceva, puterea ascunsă în această infimă particulă gramaticală este determinantă. Să nu uităm: între primordiali poli electrici, ne interesează arcul voltaic.

Pentru a merge însă între două puncte este absolut necesar să fim convinși că cele două puncte există. Pentru a tinde spre fericire trebuie să credem că fericirea este posibilă, pentru a ne apropia de adevăr trebuie să credem că adevărul poate fi spus. Și credința nu i-a lipsit niciodată omenirii, îndoiala însăși nu este decît o formă a ei, o formă strict necesară, dătătoare de viață. „O credință care nu se îndoiește este o credință moartă“, scrie Unamuno. Aceasta este, de altfel, calea aleasă de cele mai multe credințe pentru a muri.

Sîntem mereu în drum, înaintînd încet, făcînd un pas spre țelul crezut cu tărie, și pe al doilea pentru a ne convinge că țelul există. Sîntem mereu în drum, încercînd și nereușind niciodată să ne imaginăm ce vom face dacă ar ajunge. pentru că, înțelept, nu am fost înzestrați la naștere cu nici o capacitate de care se știa că nu vom avea nevoie. Iată secretul ironic al echilibrului nostru.

„PRIVITOR CA LA TEATRU“

M-AM GÎNDIT adesea că, dacă ar vrea să se sinucidă, oamenii ar trebui doar să plece din țara lor. Plecînd de acasă nu parcurgi pur și simplu o distanță, parcurgi distanța care desparte scena de public. Plecînd de acasă ieși din viață fără să intri în moarte, pentru că între a trăi și a nu trăi există calitatea de spectator. În general, ni se dă la naștere un singur trup, un singur suflet, o singură casă. Plecînd de acasă nu mori, bineînțeles (ce epopee tragică s-ar putea spune despre cît de greu moare un om!), dar încetezi să participi, încetezi de a fi o parte.

„Privitor ca la teatru“, treci printre evenimente și lucruri, emoționat dar neimplicat în ele. Ele pot să te revolte sau să te entuziasmeze, dar nu te înglobează niciodată; chiar cînd par a o face, vine întotdeauna o clipă în care întreține și acțiunea de pe scenă se lasă cortina.

Fermecătoarele descrieri de călătorie ale unui Dinicu Golescu sau Codru Drăgușanu rămân tocmai prin sinceritatea cu care subliniază acest adevăr. Ei sînt precum acei naivi spectatori care compară mereu, cu voce tare, ceea ce văd pe scenă cu viața de acasă.

Seamăn în mare măsură copilăroșilor mei strămoși. Ioana d'Arc mă exaltă ca un superb personaj literar numai, în timp ce Ge'u, mult mai imprecis conturat istoric, știu că a existat cu adevărat. Cred că, dacă ar fi cazul, aș trece prin liniile de foc ale unui război străin cu sentimentul că nu mi se poate întîmpla nimic, așa cum spectatorul știe că gloanțele de pe scenă nu pot să-l atingă. Nu e o separare, ci un accent. Vibrez pentru întreg universul, dar ruinele unui singur pămînt pot să mă acopere.

Au existat în secolul nostru personalități puternice, locuitori ai unei idei, luptînd pentru ea în Extremul Orient sau în Peninsula Iberică, implicați peste tot în evenimente și determinîndu-le cursul. Dar și ei, acești cetățeni ai lumii, rămîn cu mîndrie, fiecare, locuitorul propriului său arondisment: autorul *Antimemoriilor* putea fi ministrul culturii franceze. Mecanismul artei dramatice nu s-a schimbat, chiar dacă în teatrul modern unele replici se dau din sală.

ÎN IARBĂ

SĂ STAI întins în iarbă, cu trupul și miinile formind o voluptuoasă cruce, cu părul curgînd printre buruieni și cu buburuze încercînd să urce pomeții obrazilor; să stai întins pe pămînt cu ochii deschiși îndreptați în sus, să stai întins pe pămînt fără nici un alt sens, numai ca un suport material al privirii; să stai întins vara în iarbă, cufundat, dispărut, topit în cimpie, să știi că păsările trec pe deasupra ta și te cred pămînt — iată o plutitoare plăcere, euforică și neajunsă la granițele regnului animal, iată o aventură.

Poate să fie zi, și atunci imensul ecran de deasupra este populat numai de nori, și norii au nume latine, și forme complicate, și culori savante. Dar în albastrul fond nimic nu are importanță și nu te gîndești că unul pare balaur, altul munte și altul înger inaripat, nu te

gîndești ce au fost și ce vor deveni ; singura lor rațiune este că lunecă, singurul lor sens este că trec. Această trecere cu viteze diferite, în grup sau solitară, purtînd ploi sau neînsemnînd nimic, această trecere este pasionantă și ochii tăi negînditori printre firele de iarbă o asistă ca pe o calmantă fatalitate.

Poate să fie noapte, și atunci totul este un fastuos spectacol, un spectacol în sine dat pentru nimeni și căruia îi ești fericit și clandestin spectator. La început sînt constelații și zodii, la început roțile carelor se învîrt, lebăda bate din aripi, stelele căzătoare prevestesc morți. În cînd însă toate poveștile dispar, tot ce-ai știut cîndva rămîne în copilăria pămîntească și tu pătrunzi în acest amețitor spectacol care este universul, îi auzi muzica pe care numai anticii o bănuiau, pătrunzi cu privirea adînc, pînă la dizolvare, în cer. Pămîntul este un glob, și globul este suspendat în cosmos, și tu stai întins, nedureros răstîgnit în această suspendare, stai întins, risipit în pămînt și iarbă, știind că cea mai mică mișcare te-ar putea prăvăli în cerul de jurîmprejur. Ce moarte — sau poate nici nu s-ar numi așa — ar fi această dispariție !

Să stai întins în iarbă cotropit de buruieni și de gize, nezărit de păsări și nebănuit de viermi, să nu mai exiști, să fi dispărut fără urmă printre stele și sateliți, printre asteroizi și planete ;

să știi că totul depinde de tine, că trebuie doar să închizi ochii pentru a rupe toate puternicele drumuri care te leagă de univers, să fie de ajuns să închizi ochii pentru a reveni în viață ; dar să nu faci nici un gest, lăsându-te dulce să dispari, pentru că, scria un poet, „să dispari fără urmă este aventura aventurilor“...

CU OCHII DESCHIȘI

SE SPUNE că, autor al unei excelente istorii otomane, Nicolae Iorga, refuzând onorurile și recompensele recunoscătorului guvern turc, ar fi cerut în schimbul operii sale științifice un singur dar : steagul Moldovei, pierdut de Ștefan cel Mare în înfringerea de la Cetatea Albă. Povestea, poate numai o poveste, o cunosc și m-a emoționat din copilărie, și nu știu dacă nu pornind de la ea am înțeles noțiunea de sentiment național.

Ne iubim patria nu numai pentru victorii, dar și pentru înfringeri. Sentimentul național este un amestec fierbinte de mindrie și de regret, este acceptarea de către fiecare dintre noi a istoriei așa cum este ea, neîncercând s-o falsificăm, luând fiecare pe contul nostru succesele și umilințele ei. Forța unui popor se măsoară în capacitatea de a-și privi cu ochii deschiși istoria trecută și prezentă, de a și-o analiza continuu

și de a-i recunoaște punctele strălucitoare și întunecate. În contradictoria și atât de tulburată familie a popoarelor Europei, nu se poate exista decît într-o continuă și crudă comparație.

Sentimentul național nu se construiește din paleative. El nu înseamnă numai magazinele de artizanat și muzica populară de la radio ; sentimentul național este memoria vie a orgoliului lui Decebal și a persistenței latine, a titlurilor lui Mircea cel Bătrîn, a nopții de 24 ianuarie 1859, a zilei de 1 decembrie 1918, a independenței contemporane, sentimentul național este memoria dureroasă a faptului că Șincai nu a fost sprijinit, că Bălcescu nu a fost primit să moară acasă, că Alexandru Ioan Cuza a fost trădat, că Titulescu a fost revocat, că Iorga a fost ucis, că Pătrășcanu a fost condamnat la moarte.

Distrugerea unui rău începe prin a recunoaște că răul există. Trebuie să înțelegem și să știm cu precizie totul pentru a ne putea pretinde nouă înșine, fiecare, recuperarea unui steag pierdut.

POEM DE VARĂ

ÎN ARDEAL se numesc lubenițe, în Moldova li se spune harbuji. Sint ca niște globuri pămîntești create de pămînt pentru a se putea admira egolatra în oglinzi idea'e. Pielea lucioasă și verde, aproape animală, trădează mai mult decît un fruct. Totul e neted, rotund, fortificat, impenetrabil, fără golul unui călcii al lui Achile. Este cetate ? fruct ? animal ? Dacă e cetate, ce cuceritor este destul de puternic s-o cucerească ? Dacă e fruct, cine este destul de bun pentru a-l merita ? Dacă e animal, cine îndrăznește să-l vîneze ? O, zeii au creat cu bună știință asemenea ambigue întîlniri de frumuseți, pentru a putea dormi, fără teama de a fi hănuți, în ele...

Cuțitul pătrunde profanator, intimpinat de un icnet voluptuos de durere, cuțitul pătrunde în miez cu ritualul jertfirii, dezvăluind, pentru a mia oară, palpitant, paradisul. Nu, singele

omencsc, singele animal, duce în mers aluviuni nefrumoase, săruri și complicate amestecuri, niciodată singele nu va avea grația acestui nectar ierarhizat în cristale. Niciodată sămința, ideea perpetuării nu a fost mai regește ascunsă. Poate că rodiile doar s-ar putea asemana, dar rodiile dezamăgesc prin segmentare și neprevăzut, rodiile, sugerind însăși savoarea, se opun savurării, în timp ce pepenele verde — harbuzul, lubenița — este numai dăruire, este globul însuși al altruismului pămîntesc.

Simțiți cum, tras de cai nevăzuți, carul nostru alunecă dinspre vară spre toamnă? Dacă nu sînteți prea speriați de viteza timpului, aplecați-vă și priviți cu atenție: ciudatul vehicul care ne poartă alunecă pe mari globuri verzi. Trecem prin piețe, pe lingă munți de harbuji înalți cît căpițele, trecem pe cîmpuri semămate cu imense ouă verzi (Doamne, cum o fi arătînd pasărea?), trecem întrebîndu-ne amețiți: Cine încearcă să ne complice frumoasa trecere, cine are interesul să ne întunece rapidul drum, cînd totul este atît de simplu, cînd fericirea există și trebuie doar să fie vară și să avem candoarea de a o elibera dintr-un pepene?

METAFORĂ

NATURA însăși, sarcastică, ține să inflorească dureroase acorduri pe marginea dezastrelor umane. Marele cutremur din Iran este numai hiperbolicul acompaniament al unor alte, nevăzute, mișcări seismice ; este numai colosală metaforă a cutremurului de conștiințe din secolul atât de încleștat în noi. Faptul că suprafața pământului renunță la nemișcarea ei și se prăbușește, și se înalță, și, nehotărîtă și ucigînd, își caută altă matcă, este numai o plastică ilustrare.

Cutremurul, cum era și firesc, nu a mutat centrul tragic al planetei în Iran. Zece mii de oameni uciși de natură impresionează în aceste zile mai puțin decît două sute de oameni uciși pentru o idee. Natura este cea care ne-a creat, este atotputernica și iresponsabila forță la binefacerile și prigonirile căreia putem oricînd răspunde prin celebra rugăciune a sărmanului

Iov ; natura ucide, dar nu încearcă să-și justifice crima, este crudă cu naivitate și nu invocă mari idei.

Numai alăturate actelor omenești, dezastrele naturale se încarcă de sensuri chinuitoare. Numai cînd ne îngînă pe noi, firea își trece candoarea în cinism. Catastrofa din Iran ne cutremură prin durerea și rotunjimea ei de pildă, prin toate înțelesurile tangente la ea. Cutremurul care acolo răscolește pămîntul este numai izbucnirea în materie a zguduirilor pe care seismografele noastre sufletești le semnalează mereu, este numai metafora imensei inimi, cu munți prăbușiți și vulcani care erup, a imensei inimi omenești pe care am auzit-o, ca pe un clopot, bătînd în această adîncă vară.

BĂNUIALA

IATĂ, frunzele n-au căzut și iarba nu e veștedă, n-au început ploile și bruma nu strălucește încă, dar ochii noștri întâlnindu-se alunecă în pământ și sufletele noastre știu totul. Fiecare nuanță a lumii o știm și așteptăm cu spaimă să se petreacă. O, bătrânețea nu este timpul trecut, ci timpul pe care îl aștepti să treacă...

Nici un gest nu trădează urmarea ; nu se culeg viile, nu pleacă păsările și sturionii nu încep să urce spre izvoare. Dar printre piersici, și prune, și roșii, și vinete se prelinge oboseala de a fi mereu strălucitoare și proaspete, printre struguri, și pere, și hribi, și afine se infiltrează bănuiala că toamna există. Este numai o presupunere încă, numai o idee neverificată de nimic, numai o suspiciune pe care aerul nu și-o poate ascunde. Dar, sub neîncrederea din ochii păsărilor speriate, frunzele vor începe să se îndoiască de nemurire și vor cădea ; sub spaima din botul

oilor tremurător, iarba își va pierde credința în vară și se va usca ; lingă neliniștea neîncrezătoare a peștilor apele se vor răci. Totul va aluneca și se va pierde prin bănuiala că toamna există.

Momentul crizei este acesta. Apoi, cînd moartea va fi aurie în pomi și mustitoare în vii, cînd frigul va fi în brume argintiu și vîntul va pune flamuri de purpură-n cer, cînd toate bănuielile se vor fi împlinit și nici o iluzie nu se va încăpățîna să existe, toamna va fi împăcată și calmă. Cea mai bogată clipă a vieții și presimțirea sfîrșitului se vor topi într-o lumină de miere care va curge pe arbori și pe sufletele noastre, înțeleaptă, împăcîndu-se cu ea și cu noi.

...Și noi vom ști fiecare gest următor al naturii și-l vom aștepta, înțelepți, să se petreacă, și vom aștepta să plece ultimele păsări și să vină zăpada, și apoi, tîrziu, totul să reînceapă. Vom aștepta și vom fi bătrîni, din ce în ce mai bătrîni, pentru că bătrînețea nu este timpul trecut, ci timpul pe care îl aștepți să treacă.

ALBATROȘII

(pe o temă dată)

PLUTEAM pe mare, paralel cu țărmul. Când s-a înnorat cerul, când marea a trecut dinspre verde spre cenușiu, nu spaima de furtună ne-a cuprins, ci fericirea absurdă că prin furtună îi vom vedea ; ochii noștri îi căutau nerăbdători în zare, ochii mei emoționați îi așteptau să apară. Îi știam din poeme, din imnuri, din visuri ; de nenumărați ani îi așteptam, îi speram. Și între apa sumbră și cerul fără iluzii, între catargul nesigur și pământul care se îndepărta, ei au erupt albi, ca în poemele care le sînt închinete...

Vestitorul furtunii rupînd valul cu aripa, pasărea furtunii zbătîndu-se în vînt, detașamente frenetice umplură văzduhul cu nervoase și avîntate mișcări, alcooliză aerul cu entuziasmul pe care noi îl inhalăm fanatizați. Nu mai avea importanță că țărmul dispăruse de mult și că un altul nici nu putea fi imaginat încă, nu mai

avea importanță că nava noastră scirția jalnic din încheieturi : undeva în zare, ideali, fulgerau albatroșii, și țipetele lor, inventind furtuna, sfînteau eroic văzduhul.

Apoi i-am văzut de aproape. Aveau ciocuri capabile să sfîșie și gheare în stare să vîneze. Sublimele hiperbole descrise prin aer nu erau decît drumul dintre două scufundări, și scufundările în apă nu reprezentau un ritual, ci o pradă. Furtuna nu era decît prilejul, norocosul prilej, al obținerii prăzii, furtuna nu era pentru ei decît văzduh turbure și val neclar în care ciocul rapace putea vina nebănuit. O, furtuna nu era adusă de ei, furtuna ei o foloseau numai, înjosind-o, compromițind-o, insinuîndu-se tru-fași și mincinoși pe blazoanele ei.

În furtună, într-una din furtuni, am renegat, plîngînd cu hohote, albatroșii.

PIETRELE

ÎN MUNȚI, mai mult decît oriunde, realitatea cedează teren simbolului. Nimic nu există acolo prin voia întîmplării leneșe și dezarticulate, fiecare infimă existență este încununarea unui imens efort. Pentru ca o sămînță să fi reușit să dea colț și să scoată la iveală planta mică, aproape minerală, întinsă pe piatră, milioane de semînțe purtate de vînt au pierit, și ea, agățată în pumnul acela sărac, de țărînă, știind că este poate unica șansă a întregii ei semînții, a rezistat și a născut lăstarul lipsit de frumusețe, dar viu, care nu spune „Sînt aici“, și „Am ajuns aici“.

Eram pe la jumătatea zilei oînd am ajuns în găvanul lacului Călțun. Plecasem de la cabană din zori și mersesem alb, fără gînduri, cu grija numai a traseului care nu trebuia pierdut, cu senzația, percepută numai prin pori, a altitudinii. Ochii nu căutau priveliștile, urmăreau

conștiincioși numai virful bocancului care trebuia așezat grav pe cel mai echilibrat punct al stinții. De altfel, priveliștile, pădurile, izvoarele, ciupercile, toamna rămăseseră cu două zile în urmă, două zile de drum. Impresiile se lăsaseră înlocuite treptat prin cifre, culorile printr-un fel de zonă pură, abstractă, matematică. Nu mai eram, fiecare, decît cîte o voință tensionată, întinsă la maximum și lipsită de orice alte disponibilități în afara acestui efort, așa cum o coardă prea întinsă nu mai poate cînta. Popasurile erau prevăzute strict, nu pentru a gîndi, ci pentru a verifica traseul, nu pentru a ne odihni, ci pentru a acumula forțe...

Ce lacăt s-a rupt atunci în noi eliberînd acel coplesitor și atît de neprevăzut sentiment? Lacul era aproape negru, ca un zaț, devenit otrăvitor, al erelor geologice cărora, poate, le-a supraviețuit. Stătea nemișcat și aproape nelichid pe fundul acelei căldări nu de piatră, ci de pietre. Pietrele erau multe, fără număr, de cele mai deosebite forme și mărimi, pietrele erau așezate unele peste altele, sprijinite între ele, incremenite într-o rostogoleală fantastică, aproape vii. Poate că unele erau frumoase, poate că cerul pietros de deasupra se lega într-o vrăjită armonie cu ele, poate că apa neagră pigmența savant cadrul, dar totul era monstruos de străin, de opus nouă. Am simțit deodată nevoia să nu trecem, ciștigînd cîțiva centimetri de munte, ci să rămînem și să contemplăm. Să

impunem acelor puternice pietre unica noastră superioritate, unicul drept exclusiv — acela de a gândi despre ele, în timp ce ele nu gândesc despre noi.

— Să nu uităm, rostise atunci prietenul meu R., ~~cu unul dintre~~ cele mai complicate zimbete ale sale, în timp ce eu priveam pietrele care păreau că se împerechează și se înmulțesc sub ochii noștri, să nu uităm că anul acesta a fost declarat Anul drepturilor omului.

LA MALUL RECOLTEI

IN CURÎND va incepe să p'ouă. Un fel de nerăbdare perversă plutește în aer. Amiezile sînt aproape fierbinți, dar diminețile și serile reci, rău prevestitoare. De la o zi la alta minunile amiezii migrează neobservate spre dimineți sau spre seri, pînă cînd ziua nu va mai fi decît monotonul răstimp dintre dimineață și seară, pînă cînd ideea de amiază însăși, înfășurată pe soare, va dispărea.

Dacii întîmpinau nașterea cu hohote de plîns și moartea cu strigăte de bucurie. Toamna, cînd nașterea coboară în moarte atît de adînc, să ne aducem aminte de ei. Veniți printre aceste piramide ale recoltei, printre acești verzi munți de ardei și vineți munți de vinete, veniți printre strălucitoarele dea'uri de gogoșari și albele dea'uri de varză, veniți printre provinciile de struguri și ținuturile de pere, priviți și înțelegeți

toată această bogăție. Bucurați-vă și plingeți la malul recoltei.

Fiecare rod înseamnă împlinirea și moartea plantei care l-a născut ; fiecare fruct înseamnă sfârșitul frunzelor printre care a crescut și, cine știe dacă nu, și moartea copacului ; fiecare ciorchine înscamnă intrarea în somn, cine știe dacă nu pentru totdeauna, a viei. Nașterea în volume rotunde și colorate a recoltei este o foarte frumoasă, o nespus de bucuroasă moarte. Treceam printre aceste verzi morminte de ardei și vinete morminte de vinete, printre strălucitoarele morminte de gogoșari și albele morminte de varză, printre mausoleele de struguri și criptele de pere, treceam bogați, întristați și rîzînd, trecem înțelegînd cum se poate plînge la naștere și rîde la moarte, cum sentimentele noastre se suprapun, inexact și melodic, naturii.

Bucurîndu-ne, un fel de nerăbdare ambiguă plutește în aer : să se petreacă tot ce știm că se va petrece, să plece păsările, să cadă bruma, să vină ploile ; frunzele să se spulbere, rădăcinile în pămînt să se descompună, roadele uitate pe cîmp să putrezească ; și noi să știm bine că totu-i sfîrșit și că singura șansă rămîne să luăm de la capăt totul...

CUVÎNTUL

EXPERIENȚELE au dovedit că, izolați într-o ambianță perfect sterilă, lipsiți de orice contact cu mediul exterior, cobaii își prelungesc durata de existență. Izolați și singuri, cobaii trăiesc mai mult. S-a observat însă că e destul ca fericitul viețuitor să depășească frontiera celulei sale sterile pentru ca să devină brusc victimă adevăratei lumi. El poate deci exista oricât, dar numai ca prizonier al purității sale privilegiate, fără atingere cu universul exterior.

Dar ce-am putea învăța noi de la bătrânii șoareci singuri? Cine dintre noi e dispus să-și prelungească viața cu prețul unei singurătăți din care nu știe dacă, ieșind, nu ar muri? Cine acceptă să-și perpetueze singele și cerneala în vid și neadevăr, într-o încordare în care fiecare clipă smulsă neființei este smulsă libertății în același timp? Cine renunță la o secundă de univers pentru o oră de claustrare?

Nimic nu ne va face să ne răzlețim unii de alții, pentru că nimic nu poate înfrînge sentimentul la pîndă că separîndu-ne dezertăm, că tăcînd dezertăm, pentru că nimeni nu ne poate garanta că glasul nostru care spune adevărul se va auzi și de dincolo de acceptații pereți de ivoriu. Și numai asta ne interesează.

Rămînem aici legați de frunza trecătoare și de iarba prăfuită, legați unii de alții prin imperfecțiune, dacă imperfecțiune este nefericirea și nevoia de comunicare, dacă nedesăvirșire este nașterea noastră din același lut cîntător care-și caută ecoul. Rămînem cu toții aici, în această lume care ne solicită, rămînem cu toții aici, implicați, dar rezistînd totuși dorinței de a ne conserva în imaculat și tăcere; pentru că purtăm cu toții spaima de a nu semăna acelor aștri cu o putere de atracție atît de mare încît lumina cade înapoi, purtăm cu toții spaima de a nu le semăna, deși cu toții știm că perfecțiune asta înseamnă. Între tăcere și cuvînt, nu cuvîntul este perfect, dar arma noastră este cuvîntul.

CONTEMPLAȚIE

SCRIU, imi privesc mina scriind, și mă gîndesc : ce curaj, ce îndrăzneală să-ți copiezi gîndurile pe o foaie de hîrtie transformată de litera de plumb în revistă sau carte, pe care ne-numărate sute de oameni o vor citi ! Scriu și nu vreau să uit nici o clipă impertinența gestului meu. Vreau să am tot timpul sentimentul acestei culpabilități, să știu că dreptul de a vorbi celorlalți, acest drept pe care singură mi l-am luat, urmînd o mereu problematică bunăvestire, dreptul acesta va trebui să-l răscumpăr, în contul acestei uriașe datorii va trebui să spun adevărul.

Rostirea solemnă a lui, în orice condiții, este în stare să sanctifice. Trebuie să nu uit nici o clipă că pornind pe acest drum nu se poate ajunge decît la sfințenie sau la compromitere. O, desigur, sfinții sînt de atîtea categorii ! Unii au noroc și se numesc preafericiți, preacuvioși,

arhangheli ; alții nu au noroc și se numesc doar mucenici ; dar aceste diferențe numai timpul, numai epoca le dictează, sfântul nu are de ales decât între a-și urma sau a-și trăda menirea. Aud adesea plîngărețul : „așa era epoca, așa erau timpurile“. Dar e fals, e fals, nici o epocă nu poate înlocui adevărul prin minciună, ea poate cel mult transforma un apostol în martir.

Scriu, îmi privesc mina scriind și mă gîndesc : dar cînd și cum voi putea ști că între atîtea contradictorii sensuri alegerea mea este perfectă ? Cînd și cum va deveni imposibil halucinantul proces în care credința de azi se va dovedi greșită mîine ? Giuseppe Verdi, convertit la bătrînețe de un nou adevăr artistic, ră-tăcea pe străzi și cumpăra, pentru a le distruge, flășnetele cu melodiile lui mai vechi. Dar nici un gest nu este reversibil, în film o mișcare este formată din nenumărate poziții statice care nu dispar de pe peliculă la încheierea mișcării. În spatele bătrînului maestru continua să se fredoneze stupid „*La donna è mobile*“. O, nu mi-e teamă că aș fi în stare să-l trădez pe Dumnezeu, mi-e teamă că aș putea sluji un Dumnezeu care nu există.

Dar peste toate aceste îndoieli și dureroase nesiguranțe, peste mereu problematica bună-vestire și crîncena luptă de a descoperi și spune adevărul, scriu și nu-mi doresc decât să nu trebuiască niciodată să mă întorc pentru a distruge vechile melodii.

INFIRMITATE

POATE că părinții sînt vinovați. Poate că educatorii. Poate că lecturile. Nu am înțeles niciodată dacă te naști în felul acesta sau dacă totul apare pe urmă. La început ești lăudat și obții nota zece la purtare — disprețul colegilor e încă amestecat cu o vagă invidie, bănuiala infirmității se topește într-un sentiment ambiguu de mulțumire, de orgoliu infantil. Pentru că, atunci, binele nu e încă despărțit de rău, pentru că nu se știe încă dacă învingător în lume este răul sau binele. Cînd, în sfîrșit, înțelegi, nu se mai poate face nimic, este de mult prea tirziu.

Așa cum unii nu văd și alții n-au grai, tu nu poți lovi, nu ești în stare să jignești. Este o incapacitate organică și voința nu ajută la nimic. Este o trăsătură nefirească, evadată de sub imperiul legilor naturale, pentru că tu ești incapabil nu numai să lovești, dar și să în-

torci o lovitură. Universalul instinct de conservare este înlocuit prin atit de fragilul gest al întinderii celui alt obraz. Ciudat, greu de înțeles, este că malformația, dureroasa incapacitate, se naște nu din neputință, ci din forță. Este nevoie de forță, de o uriașă forță pentru a te încăpățina să nu învingi, este nevoie de o imensă forță pentru a-ți fi milă de cel ce lovește, pentru a rezista disprețului celui pe care nu l-ai lovit. Infirmitatea paradoxală a acestei puteri stă în dimensiunile ei neadaptate la real, așa cum Gulliver era în Liliput infirm. Superioritatea față de o lume în care nu reușești să te integrezi este ridicolă și infirmă, dacă infirmitate înseamnă a nu putea fi asemenea celorlalți.

Lucrurile se petrec așa nu pentru că vor fi răsplătite după alte criterii într-o altă lume, ci pentru că nu se pot petrece altfel. Preceptele morale au înflorit din ele, nu ele urmează litera rotunjită a preceptelor. Cu ucigătoare ironie vei continua să primești nota zece la purtare și cu înțeleaptă tristețe vei ști că acesta este consemnul, cunoscut de toți, al infirmității tale. Nu vei mai încerca să ascunzi nimic și, dacă ai umor, îți vei lipi în partea stângă a pieptului o grațioasă țintă de tir. Totul este cum este, numai credința că vreodată va fi altfel te face să continui să-ți porți prin lume infirm de disproporționată forță.

FELUL CUM PLOUA

POATE să vi se pară ciudat, puteți să nu mă credeți, dar atunci cînd vreau să cunosc cu adevărat un om, îl privesc cu atenție și încerc să-mi imaginez felul cum plouă în jurul lui. Există o intuiție care nu mă înșală niciodată și care îmi sugerează mai exact decît cele mai exacte probe ceea ce vreau să știu. Sînt oameni în jurul cărora ploaia cade copilăroasă, cu clăbuci și zarvă nestăpînită, făcînd să crească ciupercile și să scoată coarne bourești melcii ; sînt alții în jurul cărora ploaia se desenează discret ca o fină hașură, ca un voal subțire care foșnește mătăsos și face streșinile să cînte abia auzit ; pe unii îi învăluie ca o rețea invulnerabilă, ca niște implacabile riduri ale văzduhului, fără zgomot și fără sfîrșit ; pe alții îi împodobește cu serpentinele ei colorate, incurcîndu-i în liniile lungi, pline de haz ; unora le atinge obrazul și li-l face mai frumos, li se

agață de gene și strălucește în picuri instabili ;
altora li se scurge prin păr și pe gît, murdărin-
du-i, făcîndu-i să tremure și să-și stringă în
jurul gîtului bietul fular, înjosindu-i, urîșin-
du-i. N-aș putea să explic de ce, poate că totul
se datorește mării sensibilități a ploii, capaci-
tății ei de a se adapta și de a reacționa prompt,
dar nimic nu caracterizează mai bine un om
decît felul în care știe să facă ploaia să plouă.
În cîte nesfirșite game se mișcă sunetele ei, ce
culori diferite și neașteptate poate să schimbe,
în cîte forme se lasă modelată și ce sentimente
contrare poate să oglindescă aceeași picătură
de ploaie ! Cîmp de studiu, fantastic instrument
de cunoaștere, joc pasionant, călăuză, cheie a
tainelor, părul de apă al cerului se împletește
pentru mine mereu altfel, lăsîndu-mă să ghi-
cesc în el — așa cum anticii ghiceau în mărun-
taiele păsărilor.

LIPSA DE IMAGINAȚIE

ÎNȚELEGEM și credem numai ceea ce ne cade sub simțuri. Se întâmplă să fim martorii unui accident și rămânem răscoliți o săptămână, dar citim indiferenți, și poate amuzați, picanta informație din ziarul de seară care transcrie cifra zilnică (de ordinul zecilor de mii) a accidentelor de pe glob. Totul ține de incapacitatea de a ne imagina o durere nevăzută, neauzită sau nesimțită de noi. Ni s-a dat suferința compartimentată strict, dar în suficientă măsură pentru a nu fi tentați să trecem dincolo de pereții despărțitori. Cum ar putea fi altfel? Cum am fi putut trăi încărcăți cu zeiasca povară de a ne gândi și la altceva decît la ceea ce trăim?

Cum am continua să existăm dacă ne-am imagina, dacă am avea puterea să ne imaginăm că, în chiar clipa vacanței noastre marine sau a plutirii noastre copilărești prin nea, pe pămînt

se desfășoară câteva războaie, și câteva revoluții, și câteva cotropiri? Cum am fi putut mânca de trei ori pe zi dacă am fi înțeles cu adevărat că, pe aceeași planetă, un popor întreg dispăre prin inaniție? Știam, desigur: ni s-au arătat tulburătoare fotografii, dar cine este în stare să sufere pentru partea nevăzută (chiar fotografiată) a Lunii? Totul a fost prevăzut. Lipsa de imaginație ne salvează.

Stau în mijlocul cubului care, eufemistic, se numește camera mea și, încordată, ascult. Nu aud nimic și nimic nu ar fi mai simplu decât să spun „e liniște“, dar dincolo de pereții subțiri și de minuscule distanțe, în alte asemenea suprapuse cuburi, știu că freamătă un nebulos vacarm și că, dacă am puterea să string dinții pentru a mă uita pe mine, aud bătrînii cum se apropie de moarte și oasele copiilor cum cresc, aud milioane de soți certîndu-se și dormind alături și milioane de tineri jurînd că ei altfel se vor iubi; aud avioanele purtătoare de bombe trecînd pe deasupra unor exotici nori, și fructele căzînd din arbori pe neștiute pămînturi, și respirația celor adormiți în îndepărtate închisori și lozincile ciudate ale unor neînțelese manifestații, și susurul singelui scurgîndu-se în pămînt... Dar cite secunde de imaginație își poate permite un om? În camera mea este liniște.

Mi s-a întâmplat adesea să mă pling de ne-simplitatea universului. Dimpotrivă, totul mi se pare acum elementar. Fericiți cei lipsiți de imaginație, căci a lor este împărăția liniștii. Să ne bucurăm : în mai mare sau mai mică măsură, ne-a fost dat tuturor să fim asemenea celui dreptcredincios al lui Camus care, în mijlocul unei predici ce storcea lacrimi tuturor, a rămas indiferent, iar celor care îi reproșau răceala le-a răspuns că ține de o altă parohie.

TRANSILVANIA

(I)

ÎN PEISAJUL spiritului românesc, Transilvania reprezintă rigoarea. Este ca și cum aș spune : în peisajul românesc, Transilvania reprezintă munții. Munți au și Moldova și Muntenia. Oltenia însăși are munți, dar crestele sînt strînse în jurul Ardealului într-o afinitate geologică fără început. Munții aparțin Transilvaniei pentru că Transilvania se numește teritoriul aspru și grav al sufletelor noastre.

În spațiul desfășurat între Mureș, Tîrnave și Crișuri, în timpul desfășurat între Gelu, Inochentie Micu și Iancu, noțiunea de joc este neconținută. Spiritul mobil și strălucitor, atît de propriu sudului, este aici nedorit și inexistent, o seriozitate stingace dar sigură stăpînește totul, sîntem mai aproape de Lună decît de porțile Orientului. Casele se lasă împrejmuite cu ziduri și oamenii se lasă împrejmuiți cu tăceri, la fel de greu de străpuns. O gravitate aproape

greoaie și o nelabilitate magică aproape compun sentimentul constanței, puternic cum puține popoare îl știu. Totul este veșnic, cuvântul însuși e neschimbător și nu trebuie să ne mirăm că aici te poți sprijini într-o vorbă precum în alte locuri în peretele stîncii.

Stabilitatea ideilor și sentimentelor este atît de mare încît eroarea nu intră în socoteli — atunci cînd apare, ea nu poate fi decît catastrofică. Avram Iancu, innebunind pentru că s-a putut înșela, este cutremurător și neverosimil printre contemporane baricade de operetă.

Dacă vreodată cineva, un spirit fantast și neliniștit, ar căuta să intuiască rădăcinile miraculoasei unități a poporului român, le-ar găsi poate răsucite și în coordonatele noastre sufletești, care nu se aseamănă, ci se adaugă una alteia. Muntenia și Moldova își izvorăsc exuberanța și visul din Ardealul tăcut, pentru că, dincolo de porțile înalte și de tăcerea creației, Transilvania este leagănul.

TRANSILVANIA

(II)

INTIII voievozi ai Moldovei au coborit din Maramureș, iar ai Munteniei — zice legenda — din Făgăraș. Mult înainte, între Făgăraș și Maramureș palpitase statul lui Gelu. Imaginația cărui istoric s-ar incumeta să reclădească mileniuul destrămat aici de la retragerea romanilor și pînă la întemeierea țărilor românești, excentric, dincolo de munți? Ce alchimist ar putea să închipuie temperatura la care — înaintea creștinismului — două popoare infruntindu-se s-au contopit, dînd naștere unui aliaj purtînd însemnele nașterii sale misterioase? Cine ar putea să refacă mental fantastica mie de ani în care acest popor, de o parte și de alta a Carpaților, a folosit munții ca pe un ultim scut împotriva începutului sau sfîrșitului de zi? Oricum ar fi fost acel neguros și necunoscut mileniu transilvan, în el — acolo, atunci — ne-am născut și am învățat să vorbim, acolo ne-au

murit primii viteji și s-au trăgănat primele bocete. Este întâiul mare moment al Ardealului.

Cel de al doilea moment se numește Inochentie Micu Clain. Conștiința unității românești o au și cronicarii Moldovei, o duce în Europa Dimitrie Cantemir și o tratează savant Constantin Cantacuzino. Dar conștiința unității românești trece din manuscrise în confruntare și martiriu odată cu Inochentie Micu. De la acest sfânt începe înălțătorul calvar, în același timp social și național, urcat pe rind de savanți, scriitori și țărani, preoți și învățători, urcat pînă la roată, pînă la exil, pînă la spinzurătoarea improvizată într-o magazie sau pînă la pierderea minții, urcat pînă în punctul unde apoteoza a devenit posibilă.

Nimic nu a fost dăruit.

Nu România și-a alipit Transilvania, ci Transilvania s-a unit cu România, întregind nu doar geografia și bogățiile statului român, ci întregindu-i istoria cu o vocație a dăruirii, neobișnuită. Transilvania a adus țării cursul dinspre izvor, dureros, al apelor și vîrfurile munților niciodată comozi. Transilvania a adus țării partea de nord a sufletelor noastre.

UN VERS DE EURIPIDE

VOI ÎNCERCA să comentez un vers de Euripide, din *Rugătoarele*. Un vers cunoscut nu pentru poezia pe care o conține, ci pentru capacitatea sa de a deveni maximă, de a fi recunoscut ca purtător al unei grave idei, larg acceptate. Versul spune : „Prevederea este adevăratul curaj“.

Prevederea ? Probabil oamenii continuă să existe pe pământ grație prevederii ; poate că ea este însăși condiția conservării noastre cine știe dacă nu în infinit ; probabil, astăzi mai mult decât oricând, avem nevoie de această bătrânească înțelepciune : poate că azi trăim una dintre acele clipe în care prevederea este adevăratul curaj și poate că, într-adevăr, nimic nu ar fi mai important decât prevederea, dacă noi am fi mulțumiți de noi și de ceea ce este în jurul nostru.

Dar de atâtea mii de ani marea noastră mândrie este aceea de a fi nemulțumiți și de a încerca să trecem mai departe, iar această obse-

sie — eminentemente umană — a saltului necesar se numește curaj.

Prevedere înseamnă mers atent, precauția pasului următor și, eventual, renunțarea la el. Prevedere înseamnă grija de a putea oricând reveni, de a putea oricând interpreta altfel totul. Prevederea nu riscă niciodată o cucerire prezentă — le riscă pe cele virtuale, din viitor.

Curajul, dimpotrivă, pune sub semnul întrebării tot ceea ce există pentru ceea ce ar putea să fie și, între comoditatea stabilă a imperfecțiunii și desăvârșirea bănuită numai, el alege întotdeauna, riscând totul, pe cea de a doua. Curajul poate să fie dureros, distrugător, dar nu inutil. Niciodată un erou nu a murit vreodată degeaba — cel înfrînt cîștigă oricum mai mult decît cel care nu a încercat să lupte. Curajul, dezastruos chiar, poate scuza lipsa prevederii, niciodată prevederea nu scuza lipsa curajului.

„Prevederea este adevăratul curaj“. Un vers mai trist decît tot ce se poate închipui, un vers, adoptat, făcut maximă și venit să ne învețe că trebuie să ne temem de tot ce este în jurul nostru, că singura noastră îndrăzneală trebuie să fie conștiința înțeleaptă a acestei spaime.

Prevederea este adevăratul curaj ? Da, numai dacă ea există pentru a face posibil un curaj mai mare ; da, dacă ea este complicatul drum al unei mari îndrăzneții ; da, numai dacă la capătul ei vom putea fi mai liberi, mai fericiți și mai puțin prevăzători.

BRAZII ȘI CEILALȚI ARBORI

MĂ GÎNDESC la arbori ca la cea mai cinstită specie de ființe lăsată de Dumnezeu pe pământ. Ei nedreptățesc numai prin măreția de care sînt singuri în stare și ucid numai prin umbra înălțimii lor. Viața arborilor, cinstită, dar fără sfîrșit, cinstea și supraviețuirea arborilor — iată cel mai tulburător și optimist dintre mistere.

Trec printre arbori și-i privesc. Sînt negri, și-au lepădat frunzele și găzduiesc bruma ; vîntului, bătînd mereu din altă direcție, nu i se împotrivesc ; au făcut totul pentru a părea morți pentru că numai morți pot traversa fără primejdie moartea. Poate că asta e înțelepciunea. În felul acesta viața se conservă ascunsă, disimulată în ei, în felul acesta la celălalt mal al iernii își vor putea mărturisi, din nou, triumfătoare, existența. Sînt esențe tari, destul de abile și de puternice pentru asta. Dar dacă nu-i așa ?

80 Dar dacă unii dintre ei mor cu adevărat, se

supun cu adevărat vîntului și niciodată nu-și mai redobîndesc pierdutele frunze? Dar dacă această iscusită mască a morții a devenit un sfîrșit ireversibil și noi respectăm emoționați o rezistență de mult încheiată? În tăcerea generală și ambiguă, cine continuă să trăiască și cine este mort? Trec printre arbori, îi privesc, îi ating: tu? tu? tu? Și chiar dacă totul va fi în stare să învie, nu este prea mult să te prefaci că mori o jumătate de viață, pentru a păstra strălucitor ciotul rămas? Nu este prea scump?

Atunci îmi vin în minte brazii. Sînt mai fragili decît toți. Se rănesc ușor, se frîng ușor, ard ușor. Întreaga lor forță este canalizată încordat și patetic spre un singur scop: să rămînă drepti și fără minciună în ger, să nu se prefacă, să înfrunte totul, să lupte pe față, nerenunțînd la nici o frunză pentru a se salva. Este o rezistență orgolioasă și disperată, care numai acolo în psihologia muntelui putea să se nască. Oamenii spun „frumos ca bradul“ și îi aduc în case, verzi, pentru a nu uita că verdele lor demn este posibil. Și, astfel, brazii cad victimă propriului lor simbol.

Posibile și opuse modele, brazii și ceilalți arbori... Trec printre ei, îi privesc, îi ating, trec mereu printre ei, purtînd dilema nerezolvată, spre judecata de apoi.

PASTEL

DE MULT nu a mai nins așa. De atîta timp nu a mai căzut peste creștetele noastre atîta alb sacrificat, că nu mai sintem în stare să deosebim explozia de feerie. Am fost obișnuiți cu iernile goale, cu frigul declarat și rigid, cu gerul fără podoabe, fără datini, fără metafore. Am fost obișnuiți să ne fie frică de iarnă și să așteptăm doar, cit mai înțelept ascunși, să treacă. Și deodată această năvală a albului, năvala aceasta involburată și nesupusă luptînd împotriva sării aruncată sub roți, împotriva cenușii presărată sub pași, căzînd nebunește, fără încetare, în fantastica tentativă de a acoperi totul, zăpada aceasta făcînd brazii împărați și statuile ridicole, dăruind trotuarelor demnitatea potecilor și pietelor lumina păstrată pentru poieni. Deodată această riscantă revărsare peste lume, deodată această idee ciudată și bănuitoare că iarna însăși există pentru a face posibilă am-

biția avintală și utopică, menită să infrumusețeze și să purifice pământul, menită să-l ascundă și să-l facă strălucitor ochilor descurajați și păsărilor.

Ambiție irealizabilă, desigur. Oricîtă ninsoare s-ar așterne, va exista întotdeauna un turn orgolios, străbătător și cenușiu, va exista întotdeauna perseverența unei măhuri hotărîte să dezvăluie piatra. Și va mai exista, peste toate acestea, spaima noastră copilărească de clipa în care strălucitoarea, nivelatoarea îndrăzneală se va transforma în ape revărsate peste noi, și va mai exista sentimentul nostru că apele acelea vor îmbogăți nemăsurat pământurile.

Dar pînă atunci, pînă în primăvara care poate veni numai după iarnă, iarna există pentru a face ninsoarea posibilă. Ninge cum de mult n-a mai nins și, bandajat de zăpadă, pământul rănit e frumos.

SPITAL

(I)

UN SPITAL nu este un loc unde te vindeci de boală, ci un loc unde te vindeci de tine. Patul cu pleduri albastre, pardoseala cu linoleum spălat de trei ori pe zi, halatul vișiniu, ceștile cu monograma Ministerului Sănătății, durerea localizată strict — toate te ajută nu să uiți boala, ci să te concentrezi asupra ei, să-ți aduci aminte că ai un trup și să renunți la tot ce ești tu fără să fie el. Descoperi deodată că totul seamănă ; că în fiecare pat aranjat la fel se găsește, nedeosebit în esență, câte un trup asemănător îndurerat ; că, acolo, în condițiile nivelatoare, nimeni nu este mai frumos, sau mai profund, sau mai cinstit, ci toți aparțin cu intensitate aceluiași regn animal și numai această revelație are importanță. Ciudată revelație născând un ciudat și contradictoriu sentiment. Pe de o parte jignirea acestei joase apartenențe implacabile, pe de altă parte dorința frenetică de

a-i fi cit mai perfecți reprezentanți... Trupurile acestea îndurerate printre care se pierde trupul meu îndurerat nu cunosc mai fierbinte tendință decât aceea de a dispărea într-o sănătoasă, ideală animalitate.

De fapt, durerea, suferința sînt noțiuni ambigue și improprii. Nu poți folosi pentru spirit și corp aceleași cuvinte, cum nu poți boteza cu același nume uscatul și apa, un munte și un val. Cele două, atît de deosebite, feluri de suferință se exclud între ele, se fac cu neputință una pe alta. O mare durere a spiritului face trupul imponderabil și neglijabil, în timp ce aici, în acest pat de uniformă, toate suferințele fără sfîrșit ale sufletului meu, și sufletul meu o dată cu ele, dispar pentru a face loc durerii meschine și îngrozitoare a unui fragment de țesut străbătut de cîteva vase sangvine și de cîteva microscopici nervi.

Nu, nu de boală mă vindecă spitalul, ci de mine însămi, de pasiunile și chinurile mele, de ceea ce urăsc și de ceea ce nu pot să admit. Nu de boală mă vindecă spitalul, ci de mîndria singularității mele, de flacăra neîndiferenței mele perpetue. Și, deodată, mă fulgeră bănuiala că spitalul este o cursă, că trupul meu e o cursă în care pot fi prinsă, de care trebuie să mă feresc; deodată, mă fulgeră spaima că întreaga omenire ar putea fi prinsă vreodată într-un asemenea spital, sau numai în propriul ei trup.

SPITAL

(II)

ȘI, TOTUȘI, nu putem fi infrinți, nu putem fi supuși, putem muri cel mult, dar moartea este și ea o efigie a victoriei. Avem o rezistență stranie, niciodată îndeajuns intuită. Avem strania calitate de a nu putea fi niciodată cumințiți. Reduși la un singur grăunte de viață, grăuntele păstrează împotrivirea, deci forța. La ultima limită a ei, din ultimul fir de putere, apare ideea disperată, fantastica idee că, după ce ai pierdut totul, îți mai rămâne în stăpînire propriul trup, pe care nu ești în stare să-l faci fericit, dar asupra căruia ai inalienabilul drept de a dispune. Este un tragic joc : o dată aruncată pe masă ultima, colosala carte, tu poți să nu învingi, dar nimeni nu mai poate să-ți fie învingător. Este un gest împotriva naturii acest sfîrșit de luptă în care ideea flutură peste trupul materiei, căzut. Trestii gînditoare ? Dar care trestie s-a mistuit vreodată singură ?

Scepticii sint încă o dată infirmați. Cine mai îndrăznește să susțină desfășurarea spre rău a sufletului omenesc fără să fie strivit sub avalanșa adevărului? În cîteva milenii de existență am evoluat evident dinspre supunere spre libertate, dinspre fanatism spre rigoare, dinspre credință spre conștiință. Loviturile ne-au făcut nu mai înțelepți, ci mai puternici. Am învățat din fiecare cădere, din fiecare spasm, din fiecare insultă. Eram ținuți flămînzi și am făcut greva foamei, eram obligați să tăcem și am făcut greva tăcerii, eram arși pe rug și ne-am dat singuri foc, moartea însăși am învins-o, transformînd-o în jertfă.

...Nu pot fi învins, nu pot fi supus, pot muri cel mult.

AXIOMA

NIMIC nu este mai puțin sigur decit evidența. Nimic mai puțin convingător decit o axiomă. Eram în stare să urmăresc demonstrații ale unor complicate teoreme, dar n-am înțeles niciodată cu adevărat de ce „două cantități egale cu o a treia sînt egale între ele“.

Timpul a trecut, numărul axiomelor a crescut îngrijorător, dar eu am păstrat cu încăpăținare incapacitatea de a accepta adevărurile care se oferă sau sînt oferite. Despre prea multe fraze mi se spusese că nu mai au nevoie de demonstrație, prea multe cuvinte se simțeau jignite la cererea de a fi explicate, prea multe idei au preferat să se impună decit să se justifice. Asupra prea multor lucruri am fost deprinsă să nu mai pun întrebări, pentru a nu mă îndoii de ele. Mă îndoiesc, deci nu renunț la mine însumi, mă îndoiesc, deci exist.

Nu cred că, de-a lungul atitor milenii, există un lucru care să fi fost mai imperios cerut omenirii decât credința în axiome. Rînd pe rînd, bătîndu-se cap în cap, ideile și secolele soseau, și prima lor grijă era de a pretinde obositelor gazde, înainte de orice, încă o *carte blanche*. Și, iremediabil, naiva omenire, crezîndu-se de fiecare dată salvată, face mereu imprudența de a emite încă un asemenea cec, pe care-l retrage apoi, de fiecare dată prea tîrziu pentru a mai putea fi recuperat. Dacă totuși pămîntul continuă să fie populat, dacă mamele mai nasc copii și pomii mai rodesc fructe este pentru că într-un colț, undeva, s-a păstrat întotdeauna îndoiala, așa cum țărăncile păstrează sămînța aluatului capabil să dospească viitoarele piini. Oamenii iubesc pentru că se îndoiesc de dragoste, sînt drepți pentru că se îndoiesc de dreptate, sînt liberi suspectîndu-și libertatea.

De la severul dascăl de aritmetică și pînă la marii dascăli neîngăduitori, toți îmi reproșează neîncrederea în axiome. Fără axiome nu s-ar demonstra nimic, îmi spun filozofii; fără axiome nu s-ar putea stăpîni, îmi spun istoricii; fără axiome nu s-ar putea mîntui, îmi spun sfinții; ce s-ar întimpla dacă fiecare ar gîndi cu propriul său cap — se îngrijorează sociologii. Zîmbesc fiecăruia dintre ei, amabil, așteptîndu-mi dreptul la replică. Atunci cînd îmi este

acordat, rostesc, zimbînd, două cuvinte, universalul răspuns în fața căruia știu că axiomele își pierd din aroganță și se prezintă supuse la judecată. Două cuvinte ciudate : „Omul cugetă“. Spinoza, *Etica*, partea a doua — *Despre natura și originea sufletului*, cea de-a doua axiomă.

GENUL EPISTOLAR

SĂ ÎNCERCĂM să ne imaginăm, în jumătatea noastră de secol, un roman epistolar : o poveste de dragoste sau o narațiune cu pilpiiri filosofice, avînd miezul ambalat în foșnetul unor lungi scrisori. Să încercăm să ne imaginăm o corespondență, desfășurată pe mai multe decenii, în care fiecare plic conține o mărturisire datată naiv 19..., și începută protocolar cu „Iubite prietene...” Să ne imaginăm acum, în timpul răvășit pe care îl străbatem, molcoma comunicare a sentimentului caligrafiat pe hirtie și așteptînd răspuns... Cine va reuși ? Ce scriitor își va permite să-și oblige eroii să corespundă, nesperiați de zeii decenței și ai ridicolului ?

Pudoarea și-a mutat împărăția pe tărîmul nevăzut. Costumele de baie pot să fie de mărirea unei frunze numai, marile sentimente sînt, în schimb, tot mai pudic ascunse. Acolo unde

inainte se dezvolta o tiradă, acum se consumă o miime, insesizabilă aproape, de gest. Nu e decît o firească racordare la epocă : căldura pentru care se ardea o pădure se obține din neliniștea unui atom. Dar să nu ne flatăm. Niciodată nu vom ști dacă noi stăpînim atomul sau el ne stăpînește pe noi, nici dacă preferința pentru infinitezimal nu ne face să ne pierdem, în drum spre noi înșine, pe noi înșine. Să mărturisim : nu e numai pudoarea, este și graba, și teama de ridicol, și neîncrederea în cuvinte, și nevoia de a nu simplifica, și dorința de a nu strivi taina prin prea multă și prea exactă lumină, și conștiința perisabilității adevărurilor, dar nu și a hîrtiei scrise care le păstrează, golite de sens, peste ani. Toate aceste rețineri, contorsionate și sceptice, toată pojghița decentă a perlei, nu fac decît să păstreze rana pe care o închid — niciodată nu vom ști dacă tăcerea sau mărturisirea completă ne falsifică mai mult.

Nu ne mai scriem scrisori, ci bilețele și telegrame. Operele complete ale oricărui scriitor clasic se încheie, onorabil, prin cîteva tomuri de corespondență. Opera scriitorului modern se însoțește, cel mult, cu o subțire addenda, în care se string cîteva sfișietoare bilete lăsate pe sub ușa și cîteva amuzante telegrame. Este o chestiune nu numai de decență, ci și de economie. poate. Avînd conștiința operei dusă pînă la ultimele ei consecințe, artistul nu-și permite să se ofere decît pe această cale.

Nu mai scriem scrisori și înțeleg ce adevărată dovadă a sublimării noastre sufletești este aceasta. Nu mai citim și nu mai așteptăm romane epistolare decît balansîndu-ne în ironia unui zîmbet matur, chiar dacã alțiia bunici ne șoptesc că numai la gura focului, de lemne, se nasc poveștile. Dar cum am mai putea noi folosi naiva formulă „iubite prietene...” și, mai ales, cui am mai putea-o adresa ?

NEPROPORȚIE

TOT mai mult mă uimește raportul dintre cantitatea de revelații și idei și cantitatea de cuvinte ale unui scriitor. Tot mai mult descopăr o neproporție bizară și chinuitoare, o lipsă de echilibru nu între *ce* și *cum*, ci între *ce* și *prin ce*. Formularea mea este mai mult decît naivă. E, desigur, o doctă preocupare a esteticii studierea relației dintre capacitatea de abstractizare și posibilitatea concretizării în imagine, dar nu numai de asta e vorba, iar eu nu sînt doctorul savant care analizează un caz, ci însuși bolnavul obsedat, fascinat de propria sa boală.

Nu imaginile îmi lipsesc, îmi lipsesc cuvintele. Mă gîndesc la un sculptor care nu reușește să-și procure marmura, deși are în cap, și în miini, și în nenumărate schițe, viitoarea statuie. Vizitînd o țară vecină, a cărei limbă mi se predase la școală din clasele primare și pînă

aproape de terminarea facultății, îmi dădeam seama că știu gramatică, cunosc structura limbii, pot să corectez greșelile vorbirii celorlalți, dar eu nu pot vorbi pentru că n-am cuvinte, nu cunosc lexicul. Mi se întâmplă mereu la fel : am ideea poetică răscolitoare, dar ea nu este decît scheletul, sistemul nervos ; dar carnea, carnea mustoasă și inefabilă, transparentă și plină de culoare ? Știu că ele nu se nasc despărțite și nici nu pot trăi după separare, pot fi doar, una sau alta, diminuate pînă la umbră ; mai știu că marii asceți socoteau renunțarea la strălucitul fruct al cărnii o victorie a seminței ascunsă în ei, o eliberare. Știu toate acestea, și totuși simt nevoia năvalei cuvintelor, am nevoie de cuvinte multe, de cuvinte familiare mie, pe care să le văd și care să mi se ofere. Dar eu nu cunosc cuvinte, ci noțiuni. Prin *pasăre* eu înțeleg o făptură cu aripi care intruchipează ideea de zbor, puritate, nepuțință etc., dar prin *sturz* sau *cîntezoi* eu nu înțeleg nimic, ele nu există pentru mine. Mai mult chiar : îmi sună vulgarizator, concretețea lor se opune în mintea mea liniei albastre a pluririi prin aer. Același lucru cu plantele, iarba, arborii. Nu simt ce înseamnă *ulm* sau *platan*. Nu am nici cel puțin cuvintele, învățate în *Larousse*, ale aceluia copil din Sartre, pentru că, spre deosebire de el, am avut întotdeauna orgoliul de a nu încerca să dobîndesc ceea ce nu mi se oferă de bună voie.

Ar trebui să încep un studiu dacapo al naturii, ar trebui să mai trăiesc, mai aproape de codru, o copilărie, sau poate ar trebui să mă nasc din nou. Dar cine îmi poate făgădui că, împresurată de mierle, turturele, stâncuțe, cintezoii, codobaturi, cucii, rîndunele, pupeze, ciori, voi mai fi în stare atunci să zăresc cerul nemărginit și singur, traversat de însăși ideea de zbor ?

CASCADORII

AMESTEC, inteligent dozat, de tragedie și melodramă, cascadorii fac parte din aura tulbure a secolului. Ei nu sînt eroi. Eroismul presupune victoria, consacrarea cel puțin post-mortem, iar cascadorii luptă pentru a fi înfrinți — acolo unde se întrevede succesul actorul titular preferă să apară el însuși. Cascadorii sînt cei ce riscă mereu pentru alții : preocupat de saltul mortal, publicul nu le mai observă trăsăturile feței, înlocuite apoi, printr-o mică translație, cu figurile știute pe de rost ale vedetelor. Anonimatul, stigmat și emblemă, nu este o nedreptate, ci o circumstanță *sine qua non* a acestei condiții. Prea îndrăzneți pentru a fi talentați, alunecînd spre sublima, dar niciodată spre geniu, cascadorii sînt profesioniști nu ai artei, ci ai curajului.

Artistul urmărindu-le calm săritura în gol de care, după ce totul se va fi terminat, va bene-

ficia cu eleganță, săritura care în clipa inspi-
ratei tirade îi va fi atribuită cu entuziasm, nu
este desigur un personaj înălțător ; dar casca-
dorul, personajul-curaaj, înaintea căruia nu se
află nimic și după care nu rămîne decît moar-
tea, este la fel de liniar și monstruos desenat.
Numai sinteza lor este înaltă. Îndrăzneala cas-
cadorului ține de acest pămînt, îndrăzneala ar-
tistului ar implica universul. Riscînd, artistul
nu-și riscă viața, ci și nemurirea, murind, nu
moare doar el, ci mor toate umbrele pe care le-ar
fi răsfrînt peste lume. Pe aici se intră în trans-
cendent.

Dar despărțirea dintre artă și curaaj, acest di-
vorț poate nu ireversibil, este acceptat, cu un fel
de frondă orgolioasă și entuziastă, chiar de cas-
cadori. Cînd, unii dintre ei, devin artiști, se gră-
besc să treacă în apele calme la care le dă drep-
tul noua condiție. Și frumosul rămîne același
înger infirm, alături de care somnul îndrăz-
nelii naște monștri.

CULORILE

SE SPUNE mai ales la moarte, sau la cîte o spectaculoasă prăbuşire ; se spune pe un ton absolvitor, ca o formulă de iertare, ca o dezlegare condescendentă a severelor vămi de dincolo ; se spune : „N-a făcut rău în viaţa lui“. Asta înseamnă că n-a omorît cu mîna lui pe nimeni, fără să semnifice că n-a ştiut de uciderea nimănui. Asta înseamnă că n-a împins pe nimeni în prăpastie, fără să semnifice că n-a fost spectatorul distrat al unor rostogoliri în neant. Nimeni nu-şi face iluzii asupra purităţii. Printr-o nepretenţioasă şi superficială selec-tare a păcatelor, numai asasinatul interzice intrarea în paradisi. Formula absolvă doar de crima capitală. O aud mereu şi îmi sună mereu în urechi precum cîntecul fatidic al roşilor, care şopteşte că trenul va deraia. N-a făcut rău în viaţa lui, n-a făcut rău în viaţa lui, n-a făcut rău... Ce semn mai acut al dizolvării decît

această calificare a oamenilor nu după ceea ce au făcut, ci după ceea ce au reușit să nu facă ? A fost un om cumsecade, a reușit să nu ucidă pe nimeni. N-a făcut rău în viața lui, n-a făcut decît să asiste la crime. Nimeni nu îndrăznește să-l întrebe ce a făcut bine, tuturora le e suficient că nu a făcut rău. Este o degradantă lipsă de pretenții în această modestie a exigențelor. Virtutea de a nu face rău devine astfel țel, cînd trebuia să fie minim punct de pornire. La ce lipsită de speranță adincime trebuie să te afli pentru a considera nivelul mării un pisc al eroicei escaladări. Degradantă absurditate ; dacă a nu face rău este înalt calificativ, atunci vidul, absența materiei, este superior materiei, atunci negrul, absența culorilor, este superior culciorilor. Cînd un om se înecă, cel ce a încercat, fără a fi reușit, să-l salveze poate fi, cu mult mai mare ușurință, făcut vinovat de moartea lui decît cel care privea de pe mal cu detașare totul. Prin nu se știe ce alambicat proces sufletesc, un ratat este privit cu dispreț de cei care niciodată nu au încercat să devină ceva. Cel care tace este întotdeauna mai respectat nu numai decît cei care spun aberații, ci și decît cei care spun lucruri înțelepte. Nimic mai demn de respect decît tăcerea, pentru că nimic mai puțin compromițător decît ea. Și nimeni nu observă că și tăcerile sînt de mai multe culori.

FICHIDINGHIA

CA SĂ PUTEȚI înțelege ce înseamnă, ascultați-i mai întâi numele. Înainte de a ști ce e, înainte de a bănuși chiar, învățați să-i rostiți numele. Când veți fi simțit că sunetele încep să însemne ceva pentru voi, când, înainte de-a le înțelege, veți simți că ele înseamnă ceva — misterios și inefabil, greu de definit dar real — când veți fi obișnuiți cu toate aceste lucruri, imaginați-vă un cactus.

Imaginați-vă un cactus adevărat, încercînd să uitați cactușii de seră, asprimile lor cultivate demonstrativ și ghimpii lor anume proteguiti pentru a putea fi arătați, cu democratică mîndrie, oaspeților. Imaginați-vă un cactus adevărat, mare cît un stejar, cu brațele lemnoase și țepi ca lănciile. Nu este frumos, nu este decorativ. Pielea lui, aproape neagră de secetă, sfișiată din loc în loc, de coarnele animalelor poate, lasă să se vadă fibrele uscate și dure, bătrîne.

Il simți dureros și neliniștitor, jalnic și sublim în același timp. El este tatăl. Fructul lui se numește fichidinghia.

Fruct ? Poate că acest cuvint nu este întru totul propriu nevegetalului rod. Este mai degrabă un ou înzestrat cu ghimpi, un ou roșu înarmat de jur împrejur, sau este poate un cap însingerat, încununat de la naștere cu spini. Ascunsă printre lănciile arborelui, fichidinghia trezește greu ideea de fruct și nu deconspiră prin nimic aroma în care dorm semințele. Se înrudește prin gust cu pepenele galben, dar nu se tirăște ca el pe pământ ; seamănă prin savoare cu dudule, dar nu hrănește ca ele, cu frunzele, viermi ; se învecinează prin mireasmă cu banana, dar nu i-a fost dat, ca ei, paradisul tropical. Crescînd la subsuoara lănciilor, necerînd nimic lumii, își întoarce spre exterior spinii, într-un gest de orgoliu și de paradoxal altruism. Ea știe că numai așa își poate trece, mai departe în timp, semințele și mireasma.

Repețați încet numele magic, și atunci cînd nu îndrăzniți să vă concentrați în sine, să întoarceți spre afară spinii intransigenței, cînd nu găsiți curajul de a nu mai pretinde nimic, cu excepția dreptului de a lăsa cu adevărat o sămînță, cînd vă îndoiiți că simburele acela de viață ar putea rezista, neînvățat să crească lujere agățătoare, lăsați sunetul straniu să vă coboare în auz și murmurăți formula sacră a necompromisei izbînzi.

MARTIE

DACĂ aş fi întrebată de care dintre anotimpurile anului mă simt mai organic legată, dacă ar trebui să mărturisesc care dintre ele mă revendică mai adînc şi mai cu dreptate, aş recunoaşte :† mă răscoleşte vara, mă purifică iarna, toamna o iubesc, dar m-am născut în martie. Aparţin acestui anotimp nehotărit şi incert, în care căldura şi frigul există în ciudate lupte şi împletiri, în care primăvara poate veni oricînd, şi în care primăvara poate fi oricînd revocată ; aparţin acestui anotimp cu flori curajoase care nu ajung să lege fruct şi cu ninsoari care pier înainte de a naşte troiene. Aparţin acestei emoţii a dimineţilor care nu ştiu cum se vor sfîrşi, a nopţilor care nu ştiu dacă vor fi capabile să rodească un soare, a mugurilor care nu ştiu în care clipă să rişte deschiderea. Aparţin lunii bunei vestiri, şi ce este mai incert decît o bună vestire ? Ce este mai fascinant decît o

bună vestire ? Ce este mai tulburător decât această lună ambiguă, care se supune și se răzvrătește în același timp ?

Îndrăznește cineva să se întrebe de ce-și iubește părinții ? Cum aș putea să mă mir că îndrăgesc vremea care m-a născut ? Lapovița și dezghețurile noroioase, echinoxul și astenia de primăvară, nesiguranța și elanurile, chiciura și firele de iarbă, toate compun acel halo natal pe care nu îl uiți și de care nu te desprinzi niciodată. N-aș vrea să fiu mai tânără și n-aș vrea să mă fi născut mai devreme : îmi place să fiu legată de acest cerc în care totul trebuie crezut pe cuvânt, în care nașterea este numai o promisiune și fructul numai un germen ; îmi place să fiu legată de acest cerc al încrederii copilărești, chiar dacă, alunecos și ironic, el se încheie mereu la 1 aprilie...

DE RERUM NATURA

LINIȘTII noastre sufletești i-a mai rămas un domeniu : natura. Natura este veșnică, spunem. Natura nu este discutabilă, natura nu pune probleme. De atâtea mii de ani un izvor este un izvor, încît nu mai poate fi bănuît de altceva. Ce este mai calm decît o descriere de natură ? Indiferent de luptele care se dau în jurul lor, arborii execută aceeași frumoasă mișcare în patru timpi ; indiferent de numărul morților pe care îi acoperă, iarba — au observat poeții — este verde și proaspătă ; indiferent cîte neadevăruri s-ar întretăia prin aer, păsările zboară de milenii îngrijorate numai de soarta puilor lor. În această constanță fantastică și atît de greu de înțeles pentru noi, totul se petrece după legi imuabile. Ce este mai prudent decît o descriere de natură ? Ce este mai odihnitor ?

Să ne gîndim deci la natură, la toate lucrurile însuflețite și neînsuflețite care o formează;

să ne gândim la supusele pietre lustruite de ape, la cumințile ape curgînd numai spre mare ; să ne gândim la strălucitoarele fructe care știu cînd trebuie să apară, la calendarul care, înțelept și autoritar, delimitează vremea cireșelor de vremea piersicilor, de vremea prunelor, de vremea strugurilor ; la căprioarele blînde care, ocrotite în rezervații, nu caută să afle hotarul dincolo de care ar fi vîinate ; să ne gândim la zborul porumbeilor între balcoanele cu semințe și piîne, la miraculosul eldorado al albinelor, la poiene, la fluturi, la flori, la orice reprezintă un minuscul unghi al naturii.

Natura este veșnică, natura nu este discutabilă, natura nu pune probleme, chiar dacă în mere se ascund viermi, în pămînt șerpi, în noapte bufnițe și, printre idilicele fire de iarbă, ochii triști și inteligenți ai șopîrlelor.

"nu mai vîdîcîndu-se... oțet, ală... l-ora
 timpului...
 nu se deține doar pe...
 de atîta...
 el - " ;
 uman !
 "we belong to the life / to the
 sun"

CIUDATA PREFERINȚĂ

MI S-A întâmplat adesea să observ ce ciudată e preferința noastră pentru tinerețe. Știm că tinerețea înseamnă neîmplinire, lipsă de maturitate, lipsă de înțelepciune, dar preferăm cu ardoare, cu fanatism această neînchegare. Naturii îi cerem să rodească, nu alegem fructele verzi și florile neînflorite, dar pentru noi implorăm, pretindem numai perioada de dinaintea creației. Apropierii, cu un milimetru chiar, de moarte îi preferăm riscul inexistenței.

Refuzăm piscul, pentru că dincolo de el începe coborîrea și nu observăm că atunci însuși urcușul încetează de a mai avea un sens. Tinereții, mândră de ea, refuzînd sau nefiind în stare să atingă maturitatea, nu-i simțim monstruozi-tatea și tragicul. Dîmpotrivă, ne-am obișnuit s-o folosim ca pe o scuză fantastică : orice imperfecțiune poate fi scuzată prin tinerețe, pentru că tinerețea este chiar luminoasa imperfec-

țiune ; orice eroare poate fi scuzată prin tinerețe, pentru că tinerețea este chiar strălucitoarea eroare. Depărtarea de moarte ne apare ca un universal atu.

Ce ciudați sîntem ! Ne gîndim mereu cu spaimă la ce va fi după moarte, dar nu ne frămîntă ce a fost înainte de naștere. Poate că de acel ante-timp necunoscut ar trebui cu și mai mare spaimă să fugim ; poate că *a nu exista* este mai groaznic decît *a nu mai exista*. Oricum, între acești doi poli înaintăm, preferînd mereu, în mod ciudat, apropierea de primul, dar neoprindu-ne nici o clipă din drum. Dacă, prin absurd, am reuși s-o facem, prima dorință frenetică ne-ar fi aceea de a ne continua drumul, căutînd mereu imponderabila clipă în care creația este posibilă și descoperindu-ne mereu prea tineri sau prea bătrîni pentru ea.

DE SUS

PRIVIT de sus, oraşul se dezvăluie, spre surprinderea mea, feeric. Îşi ascunde străzile şi îşi descoperă cupolele ; magazinele banale, casele fără stil şi pieţele fără farmec se pierd sub acoperişe nostalgice şi ţuguiate, cu hornuri complicate şi cocoşi de vînt. Privit de sus, oraşul are turnuri şi foişoare, terase şi creneluri, pe lingă cornişe se insinuează excentrice şi misterioase scări, iar din tainice cute izbucnesc, nebănuţi, porumbeii.

Privit de sus, riul apare, spre surprinderea mea, graţios. Albia miloasă şi meschină, cu apă tulbure, pînă la genunchi, cu ierburi mocirloase găzduind gălăgioase seminţii, se vede de sus numai o clară panglică frumos şovăitoare, cu străluciri mereu schimbate, suav ajurată de verde. Îcrele peştilor putrezesc în nămol, prin apa secată pietrele roase scot colţii tociţi, de mult nu mai sînt valuri şi nu se mai aud pes-

căruși, dar, privit de sus, riul continuă să fie aceeași șerpuitoare strălucire, același luciu fără cusur.

Privit de sus, pământul se descoperă, spre surprinderea mea, minunat. Pustiurile sînt aurii, mlaștinile de smarald, munții violeți și ghețurile orbitoare. Furtunile nu se observă, fiarele nu se văd, crimele nu se bănuiesc. Un cîmp de luptă este numai o întindere cenușie cu ingenioase tente de roșu naiv, un incendiu este numai o superbă mare oranj. Și peste toate, peste toate se leagă mereu ceața albastră, calmă și increzătoare, o aureolă optimistă se zărește în jurul pământului, de sus.

...Poate de aceea ne invidiază păsările și poate că totul este cum este pentru că pământul se vede de sus fericit.

CAMIL

NU ȘTIU ce moștenește sufletul nostru de la părinți, nu știu ce imponderabile licori amestecă în noi hazardul, nu știu bucuria și suferința în ce alambicate retorte ne schimbă. Cunosc însă, am revelația unor întâmplări, sau oameni, sau cărți fără de care aș fi fost altfel, intuiesc întotdeauna ciudatele mele puncte de sprijin. Drama unui popor îndepărtat sau gestul exemplar al unei conștiințe străine pot să-mi recompună geografia sufletească, pot să fie în viața mea epicentre ale unor cutremure mai adânci decît o tragedie revărsată peste mine, mai definitive. Moartea unui necunoscut poate să mă răvăsească mai adînc decît ideea propriei mele morți, niciodată înțelese, și o carte despre viață poate să însemne în mine mai mult decît viața.

Încerc uneori să-mi imaginez cum aș fi fost, cum aș fi gîndit, cum aș fi suferit, dacă nu l-aș fi citit pe Camil Petrescu. Nu reușesc. Anii aceia

de adolescență fantastică și aproape bolnavă, cind îi știam pe de rost pagini de roman sau de dramă și aduceam viața s-o confrunt cu litera de lege a literaturii, părăsind cu repulsie realitatea dacă îndrăznea să se îndepărteze de cuvântul scris, anii aceia nu reușesc să mi-i imaginez fără Ladima și Gelu Ruscanu, fără Piedro Gralla, fără Danton, fără Bălcescu. Am învățat atunci că dreptatea absolută nu există, dar că trebuie să lupt pentru dreptatea absolută ; am învățat atunci că adevărul suprem e un vis, dar că trebuie să visez cu încăpăținare adevărul suprem. Într-o tradiție de intuiții geniale, de la el am învățat orgoliul și beția rece a lucidității ; printre mirodenii complicate și orientale, cu el m-am retras spre durerosul și limpede nord.

Pe Camil Petrescu nu l-am văzut niciodată și mi se pare atit de ciudat că aș fi putut să-l văd și că adolescența mea i-a fost contemporană, cum mi se pare atit de ciudat că sint contemporană cu Alfa Centauri...

PORUMBEII

VIN adesea și mi se așază pe balcon. Sint păsări calme și bine hrănite, cu penele pieptă-nate cu grijă, cu ciocurile strălucitoare. Vin la ore fixe, într-un fel de joc tacticos și odihnitor, într-un fel de plimbare înainte sau după masă, înainte sau după somn. Nimic din sfișierea nervoasă a lumii nu atinge aceste grațioase ceasornice măsurînd nu timpul, ci liniștea.

Zboară perechi, nedespărțiți, niciodată singuri, legați doi cite doi printr-o uimitoare și aproape dulceagă atenție, legați printr-o duiosie aproape nenaturală. Îi privesc și îmi vin în minte toți porumbeii care populează cărțile, și planșele, și cîntecele, toți simbolicii porumbei care ne decorează iluziile. Cum i-am ales ? De ce tocmai aceste păsări casnice și neextraordinare, cumiști și placide, grijulii și lipsite de eroism au devenit emblemă setei noastre de fericire și pace ? Numai atîta dorim, numai acest

mers liniștit și legănat, numai acest zbor cu efort calculat, numai această duioasă indiferență? Atâtea milenii de zbugium și atitea secole de oboseală se pot încheia printr-un mic vis alb, printr-o fragilă și opacă aripă de porumbel?

Vin adesea, mi se așază pe balcon și mă lasă să ascult cum inimile lor măsoară nu timpul, ci liniștea. Și atunci, citeodată, în rare secunde, suie în mine o umilință caldă și binefăcătoare, lacrimile știu, fără orgoliu și limpezi, să-mi curgă pe obraz și eu știu recunoaște că tot ce se poate dori porumbeii au descoperit de mult. Nimic mai uman decât egoista, marea lor liniște, îmi spun, înțelepți cei ce o înțeleg... Și-mi mai rămîne să sper ca asemenea secunde să fie încă rare, ca mult timp încă să fiu prea tînără pentru a înțelege porumbeii.

CHIPAROȘII

PE pământul nostru nu cresc, nici chiar în rezervații. Au nevoie de un aer mai pasionat, fără treceri bruște spre indiferență și frig, au nevoie de o climă nu mai fericită, ci mai arzătoare. Poate că existența lor se leagă de pământul sterp și neroditor, poate că ei se înalță ca o sublimă compensație acolo unde roadele refuză să se rotunjească, poate că sînt oferți numai tărîinii capabile să renunțe la toate celelalte dăruri, poate că sîntem prea bogați pentru a cunoaște chiparoșii. Oricum, oricare ar fi crima pe care în felul acesta o plătim, mărturisesc că nu-i bănuiam înainte de a-i vedea și, umilită, știu nu numai că ei nu pot să crească aici, ci și că aici ei nu pot fi imaginați.

Există perioade în care planeta întreagă vorbește despre chiparoși și perioade în care nimeni nu se mai gîndește la ei. Sînt uitați pentru că, fericite, popoarele consideră existența lor prea

firească și sînt uitați pentru că, deprimată, popoarele nu mai cred în existența lor. Dar indiferent de aura care îi înconjoară sau nu, chiparoșii, acum sînt convinsă, nu pier niciodată, și cine știe dacă nu acesta este motivul pentru care nici popoarele nu pier.

Cum aș putea să vi-i descriu ? Faceți un efort și imaginați-vă o flacără neagră sub formă de arbore. Faceți un efort și imaginați-vă o flacără de frunze, pe care vîntul o întetește, pe care sevele pămîntului o alimentează și pe care cerul o trage în sus, faceți un efort și căutați să înțelegeți chiparoșii pentru ca apoi, după ce visele voastre vor fi cuprinse de văpăile lor, să vi-i doriți în grădinile voastre, să faceți din trupurile voastre zid împotriva frigului și cu căldura gurii voastre suflînd să încălziți aerul, să faceți aerul arzător și pasionat, destul de arzător și pasionat pentru a îngădui chiparoșii. Faceți un efort și lăsați-vă incendiați de chiparoși, faceți un efort și nu vă fie teamă de chiparoși, faceți un efort și doriți-vă chiparoșii, faceți un efort...

CINTECUL UITAT

DE ZECI de ori, de nenumărate ori, săptămîni și luni la rînd am visat același vis. Era ceea ce s-ar putea numi un coșmar alb, un vis cu însemnele groazei ascunse dezvăluindu-și numai mie spaima ermetică. De fapt trăiam nu în vis spaima, ci mult mai tîrziu, la trezire ; visul nu devenea coșmar decît pe muchea în care se îmbina cu realul.

Totul era nemaipomenit de simplu. Visam că îmi vine în minte ideea unei formidabile poezii. Nu ar trebui decît s-o transcriu pe hirtie, dar sint atît de obosită și mi-e atît de somn, încît efortul mi se pare uriaș, și de altfel inutil, pentru că poezia — ideea — este prea fantastică pentru a putea fi uitată. Și adorm fericită. Cînd mă trezesc țîn minte totul, în afara miraculoasei idei pe care o simt, o simt pîndindu-mă de undeva, fiindcă a existat și continuă să existe fără ca eu să mai pot ajunge la ea. Și în primul

somn o visez din nou, și din nou renunț s-o notez, deși păstrez în mine tot chinul nopții trecute, dar acum și mai mult, și mai adânc îmi dau seama că această idee nu poate fi uitată, că însăși spaima de a nu o uita este o impietate. Și adorm din nou într-o vinovată fericire, și trăiesc în vis, mai plin decât oricând în realitate, beatitudinea creației, liniștea aceea fără egal care te acopere ca o apă limpede după ce ultimul cuvânt al ultimului cîntec a fost spus. Și mă trezesc dimineața din nou, amintindu-mi totul, fiecare senzație și fiecare sentiment pe care cîntecul nescris și uitat le-a lăsat în mine. Cîntecul însuși continuă să palpите undeva, ascuns, simt urmele calde pe care le-a lăsat prin mine trecind, urmele pe care zadarnic încerc să nu le pierd...

E un coșmar-avalanșă, un coșmar care se întregește din coșmarurile trecute, un coșmar în lanț, pentru că de fiecare dată toate argumentele chinuitelor nopți se strîng în mine să lupte împotriva somnului încîntat care mă cuprinde și împotriva sentimentului că, vai, ceva atît de esențial nu poate fi uitat. E un coșmar puternic și disprețuitor, locuind ironic pe muchea realului, amenințînd mereu să se rostogolească din vis, prăvălind peste lumea fragilă fericirea și spaima unui cîntec ideal și uitat...

LINIA

ORICÎT de greu mi-ar veni, trebuie să recunosc : în ultimul timp m-am surprins de mai multe ori purtîndu-mă ca un om mare. Prima oară mi s-a întîmplat în timp ce mergeam într-o după-amiază pe stradă, cu ochii pe sus, la complicatele cornișe ale caselor (nimic nu-mi place mai mult decît să privesc, mergînd încet, cornișele caselor pe lingă care trec și care, astfel, se mișcă o dată cu mine pe cer), așteptînd ora la care se aprind luminile vitrinelor și firmele încep să își joace fragil culorile. Mergeam încet, coborînd din cînd în cînd ochii la oamenii mari care treceau pe lingă mine în goană, încărcați cu pachete, ciocnindu-se unii de alții, vociferînd fără să se înțeleagă ce spun, cînd, deodată, nu-mi dau seama cum, m-am pomenit gonind și eu cu aceeași viteză, grăbindu-mă fără să știu încotro, cerînd să mi se facă loc să pot trece, nemaiobservînd pe ce străzi

trec, nici dacă deasupra caselor se arcuiesc misterioase cornișe, nici ce lumini se joacă de-a v-ați-ascunsa în firme. Cînd m-am oprit, ca un mecanism al cărui arc întors pe furiș reușise în sfîrșit să se destindă și să încremenească, eram transpirată de oboseală și spaimă, înțelegînd că fără să vreau călcasem linia care mă separa de lumea oamenilor mari. Am făcut imediat un pas înapoi, dar linia aceasta fiind, bineînțeles, nevăzută, nu voi mai putea fi niciodată sigură că am pășit într-adevăr bine și am reușit să mă întorc exact înapoi. O, mie îmi plac în continuare cornișele acoperișurilor și asta este, fără îndoială, un semn bun, dar lunecarea aceea în goana oamenilor mari s-a mai repetat de atunci încă de două sau trei ori și, deși de fiecare dată mi-am revenit repede, o stranie neliniște a pus stăpînire pe mine și am înțeles că nu mai pot fi sigură de copilăria mea. O curioasă senzație de vinovăție mă apasă și nu știu să-mi povestesc nici mie vina.

O, dar nu se poate să nu găsesc un mijloc de a rămîne așa cum sînt, cînd știu că n-aș putea supraviețui rușinii de-a vedea copiii trecînd încet pe lingă mine și privindu-mă uimiți, cînd mă infior gîndindu-mă că ar putea veni o seară în care, privind stelele, să mi se pară numai niște luminițe tremurătoare pe cer și să nu aud de pe una, nevăzută, dintre ele, rîsul, trist puțin, al Micului prinț.

PLOILE

NU M-AM indoit niciodată de ploi. Am fost convinsă întotdeauna că ploile, ca și ninsoarea, sînt mult mai mult decît ceea ce le-a poruncit natura să fie, sînt mult mai mult decît ceea ce ele inesele știu că sînt. Am crezut întotdeauna în ploi și am înțeles dintotdeauna că ploile sînt însăși ideea de libertate a naturii. Există o preferință a oamenilor pentru marile ploi, o preferință nejustificată în întregime de bogăția pe care ele o presupun, există o preferință pentru dezlănțuirea conținută în ele, pentru că — de cîte ori nu am redescoperit acest salvator adevăr? — există o preferință a oamenilor pentru dezlănțuire.

Eram, nu demult, pe străzile unui oraș de munte, și era cald, mai mult decît adolescența vară îngăduia. Aerul coborise peste acoperișuri, greu, obosit și, în acea apăsare a cerului prea luminos, crengile înflorite încetau să mai trans-

mită bucurie. Plutca în aer o extenuare prevestind izbucnirea furtunii. Și revărsarea de ape a început brusc, exasperată, însoțită de tunete și fantastice iluminații, însoțită de gheață, semănată peste noi, cu simburile cit bobul de porumb. În mai puțin de două minute orașul devenise feeric. Mărgelele înghețate formaseră un compact și incredibil covor peste cenușiul asfalt în timp ce altele încercau să se aștearnă pe dealurile țuguiate ale acoperișurilor, și, alunecând pe medievala pantă, se rostogoleau — ciurlilai — de pe cornișe, într-un armonic și muzical contrapunct. Apa nu înceta să curgă în cascade celeste și lumina intermitentă a fulgerelor dădea întregului peisaj străluciri de început de lume.

Nimeni nu-și făcea iluzii: asistam la un pogrom al fructelor. Bogăția anului fusese, desigur, din primul minut, compromisă. Și totuși, flutura în noi o bucurie primară, aproape indecentă, eram fericiți că tunetele tună, și fulgerele fulgeră, că apa se revarsă și grindina cade, că vântul bate, că nimic nu mai poate fi reținut, că regulile au fost nesocotite și ordinea, atât de firească, dată peste cap. Dinspre munte, fluviile improvizate pe străzi aduceau bucăți de garduri, rădăcini, semne ale unor, poate dramatice, ravagii, dar lumea ascunsă pe sub porți le primea cu universală încintare, oamenii necunoscuți vorbeau într-o intimitate ciudată, se ridea tare, se fredona fals și dezinvolt.

Femeile își scosese ră pantofii și, cu neascunsă voluptate, se lăsau cuprinse de apă, copiii se bălăceau, necertați și uimiți, în fraged nămol.

...M-a năpădit atunci o imensă și rară admirație pentru noi, pentru bucuria noastră, pentru dragostea cu care înconjuram dezlănțuirea naturii, pentru ușurința cu care eram dispuși să plătim, să ne solidarizăm cu minutele acelea de libertate a elementelor. Și eram mândră că fac parte din mulțimea zănatecă și bucurăoasă, că nu m-am îndoit niciodată de ploi, că există elanuri nederijabile, că oamenii nu vor să fie fericiți și bogați cu orice preț.

COPIII

SĂ încerc să mă întorc printre copii ? Ei vin la mine fără bănuiele savante și mă cheamă în jocul lor fără să-mi ceară în schimb un compromis. Ei sînt frumoși, deci nu invidiază frumusețea, și sînt iubiți, deci nu invidiază iubirea. Ei sînt lacomi fără agresiune și egoiști și mărinoși fără motiv. Ar fi o întoarcere în liniște, poate.

Ⓐș ști că regina albinelor mă poate ajuta oricînd, că Pris'lea cel voinic se va întoarce fără îndoială cu merele, că Făt-Frumos va învinge balaurul, că Sfînta Vineri e mai puternică decît Muma-Pădurii, că apa vie susură undeva și iarba fiarelor poate fi găsită. Aș ști că vulpile sînt șirete, urșii buni și ciinii credincioși, că păsările au grai și caii au aripi, că sub pămînt există celălalt tărîm. Aș ști că mama vitregă va fi pedepsită, că Scufița Roșie va fi scoasă din pîntecul lupului, că împăratul e gol.

Cine-și poate dori mai mult ?

...Și cine știe cât de simplu ar fi totul dacă, la alunecatul hotar al întoarcerii, nu m-ar întâmpina ochii dilatați ai copiilor, șoptindu-mi că vor să crească mai repede, că dincolo de fluturătoarele albe pendele pîndește, fantastic, Bau-Bau...

NAZDRAVANIA

⁷ MATURITATEA unei culturi se măsoară poate prin capacitatea ei de a naște năzdrăvani. Termenul este compromis din copilărie de rostirea prea dulce, ținind de basm, dar, eliberat din zimbet, el poate fi descoperit fermecat precum acolo în înțeleptul și departele său punct de pornire. Nimic mai fascinant decât această ambiguitate între nesănătos și supranatural, decât această muchie între nebunie și geniu, decât această complicată confuzie : năzdrăvan — nezdravăn. Maturitatea unei culturi, spuneam, se măsoară prin capacitatea ei de a naște năzdrăvani. Faptul că în atât de tinăra cultură românească G. Călinescu s-a născut în urmă cu mai puțin de un secol verifică încă o dată ciudata noastră precocitate.

Nu a avut o existență spectaculoasă, dacă nu este spectaculos a sta nenumărate ore pe zi la masa de scris ; nu a avut o existență specu-

loasă, dacă nu este spectaculos a locui pe o stradă cutremurală de tramvaie, a-ți săpa sub pământ un refugiu pentru masa de scris. Năzdrăvănia lui nu ține de fabuloase întâmplări, năzdrăvănia lui e unghiul din care întâmplările se văd fabuloase. Năzdrăvănia lui e o continuă, fragedă descoperire a lumii, în care bața se umflă de pește și văzduhul de păsări, în care o broască țestoasă este depozitara secolelor prin care a trecut și copiilor încă nenăscuți li se dau mirobolante sfaturi. Năzdrăvănia lui este inefabilă, este ca un nimb pe care îl împrumută lumii, în clipele în care o privește, pentru a o vedea mai frumoasă. Poate că nu este decât un mijloc de apărare, asemenea ceții în care se ascundeau zeii trecînd printre muritori.

„Totdeauna profeții înarmați au învins, iar cei dezarmați s-au prăbușit“, scrie înțeleptul Machiavel, și nu știu dacă în victoria lui G. Călinescu năzdrăvănia nu a fost o armă, și nu știu dacă maturitatea unei culturi nu se măsoară prin numărul profeților ei înarmați.

SOMNUL

IATĂ, încă nu definitiv, încă ușor reversibil, somnul mă așteaptă mereu, cu o induioșătoare constanță. Dacă sufăr sau dacă nu privesc în jur, dacă lupt sau dacă trec surizînd, dacă nu înțeleg nimic sau dacă înțelegerea mă acoperă cu rănile ei niciodată închise — somnul mă așteaptă la fel de primitiv. Totul se schimbă, totul se mișcă, totul dispare ; nu putem trece de două ori pe același drum și nu ne putem scălda în același fluviu decît o dată ; florile mor, frunzele cad, arborii se usucă ; vîntul alunecă, apele curg, munții scad ; numai el, numai el mă așteaptă mereu, neîndoielnic, egal.

Cu nimeni nu am relații mai stranii : de nimeni nu mi-e atît de frică și nimeni nu mă fascinează astfel. Și totuși, dacă mă gîndesc bine, frica este mai mult o prejudecată. Frica de el nu izvorăște din mine, din mine izvorăște dorul, nostalgia lui. Frica mi-a fost sădită de alții în suflet — părinții și învățătorii mi-au

spus că trebuie să mă tem de el, mi-au spus că nu trebuie să mă las fermecată de el, mi-au spus că trebuie să lupt împotriva lui pentru că alături de el luptă moartea. Au dreptate probabil; oricât ar părea de ciudat, părinții au întotdeauna dreptate; dar ce voluptate să nu-ți ascuți sfătuitoarii, ce voluptate să nu-i crezi, să știi că orice s-ar întâmpla somnul te așteaptă mereu, neschimbat, neintimidat, neșovăielnic, egal. Iată o certitudine.

Tot ce nu îndrăznesc să gîndesc peste zi, tot ce se depune ~~în mine~~ prea violent pentru a-l recunoaște, tot ce nu am curajul să iubesc sau să urăsc peste zi, înflorește în somn și crește fantastic, se realizează, există în somn. Dintre întâmplări ireale și onirice aventuri, mă dezvălui, astfel, în fața mea, eu, cea reală, mai ade-vărată decît în trezie, mai încărcată de nuanțe, mai exactă. Este uneori o demascare severă și o plăcută, plutoare surpriză alteori. Dureros sau nu, visul este cea mai profundă meditație a mea asupra mea.

O, ar fi destul să ni se spună că în moarte vom putea visa, pentru a aștepta moartea cu voluptate, pentru a avea nostalgia ei. Am ști că e destul să murim pentru ca tot ce n-am îndrăznit să gîndim, să recunoaștem, să iubim, tot ce nu a fost, să se realizeze, să existe, să se întimple. Am ști că e destul să murim pentru a ne putea retrăi viața într-o versiune revă-zută, ideaiă.

TRANDAFIRUL

AȘ PUTEA să-i imput — cum se obișnuiește — spinii, sau — cum se obișnuiește — aș putea să-i laud înțelepciunea ele a se apăra. Dar spinii lui îmi sînt indiferenți. Culorile mlădiate muzical în nuanțe și înflorirea misterioasă mereu — ar trebui să mă extazieze. Dar frumusețea trandafirului nu atinge în mine lacrimile. Desfolierea însăși, sublima destrămare, nu mă ingenunche prin gingășia, ci prin liberul ei arbitru. Și totuși, desprinderea, pe rînd, a petalelor este poate cel mai înălțător dintre gesturile de care se simte în stare natura... Mai frumoasă decît această renunțare este numai ideea de a renunța.

Înainte de a apărea oboseala, înainte de a simți văzduhul deasupra capului greu și dragostea pămîntului slăbită o clipă, înainte ca prima albină să treacă fără a se opri și primul vînt să treacă fără a întoarce capul, trandafirul

renunță. O demnitate încordată pină la orgoliu face să picure, una câte una, pline de strălucire, petalele, face să-nchidă, neofilite, una câte una, pleoapele.

E un refuz al îmbătrînirii fără egal, pentru că, dintre toate viețuitoarele lăsate de Dumnezeu pe pământ (trandafirul singur nu îmbătrânește, ci moare.

Refuză astfel ineseși legile firii, strălucindu-și cumplita ambiție de a nu primi moartea, ci de a și-o oferi, (de a pîndi cea mai plină dintre clipele infloririi, clipa în care corola este aproape ca niciodată de magica sferă, pentru a trece dincolo brusc.

Cine îndrăznește să-l judece ? Cine are dreptul să-l laude ? Cine l-ar putea urma ? Și de fapt cine este acest animal cu petale, această pasăre cu ghimpi și parfum, alături de care imi sună în urechi orgolioasele cuvinte ale lui Cicero : „Cu siguranță mie mi se îngăduie și mi se va îngădui întotdeauna să mă îngrijesc de demnitate și să disprețuiesc moartea“, alături de care îngîn mereu „Cu siguranță“... ?

VARĂ — LA SFÎRȘITUL LUI NOIEMBRIE

ESTE neliniștitor. Este o căldură în care nu poți avea încredere. Este ca și când ți s-ar da deodată o săptămână de copilărie : cum să te bucuri de ea când știi că nu e decât o săptămână și nu știi de ce ți s-a dat ? Ne pregătisem să ne fie frig, pregătisem uși închise, tăceri calde, impermeabile, și ne plimbăm fără fular, printre mormane zimbitoare de frunze, trecem prin lumina mieroasă mirați și stânjeniți de bunăvoința elementelor. Nu s-ar putea spune că nu-i plăcut. Noi dorisem, noi cerusem, noi implorasem, noi pretinsesem această căldură pe care o străbatem acum aflați de neașteptata ei îndeplinire, de surprinzătoarea trecere de care ne bucurăm. Munții, iată, sînt încă senini și drumurile spre ei frumos accesibile, cerul, atît de curat, capabil de curcubeie, țigăncile vînd, ca primăvara, violete, și iluziile noastre stau gata să înflorească a doua oară.

Totuși, nu. Este neliniștitor. Plutește în aer presimțirea că nu dorințele noastre au declanșat incredibila vară, că undeva, nebănuț de noi, s-a desfășurat un cataclism ale cărui urmări nu le cunoaștem încă și care, în trecut, a născut acest paradoxal anotimp. Plutește în aer presimțirea că a avut loc, ceva neînțeles de noi, că implacabilele legi ale firii nu s-au schimbat, ci au devenit mai dibace, că această căldură este poate o cursă a frigului. Cine poate ști?

Cine poate ști de unde vine vara aceasta ciudată și, mai ales, de ce? Oricum, e târziu. Păsările au plecat, frunzele nu mai sînt pe crengi, noi ne obișnuisem. Cine poate ști de ce ni se oferă și ce vrea de la noi? Pentru că nu, nu e posibil să fie numai un truc, o ignobilă încercare de a împiedica venirea marilor zăpezi.

NOAPTEA, NOPTILE

ATUNCI, de mult, la facerea lumii, despărțirii întunericului de lumină Dumnezeu i-a închinat întâia zi. Era un omagiu, o adâncă recunoaștere a măritei nopți, gestul de a crea un soare pentru a-i pune astfel ei hotar. Era un tandru gest pe care Dumnezeu nu a întârziat să-l facă. Izvorînd din întuneric, aștrii au fost creați nu pentru a distruge întunericul, ci pentru a pune întunericul în lumină. Pe tremurătoarea linie, niciodată sigură, dintre ele, se naștea paradoxul și frumusețea.

Noaptea este unică și fără hotar, nopțile țin din amurg pînă în zori ; noaptea este egală cu sine și veșnică, nopțile cresc și descresc ca niște arome de ape ; noaptea este fără glas și singură, nopțile țîriie de greieri, filfiie de lilieci ; noaptea este mată, nepopulată, străină, trufașă, nopțile strălucesc de stele și se lasă voluptuos stă-

pinite de lună. Ne înpăimintă noaptea : gîndul pornit nu ajunge niciodată la capătul ei și niciodată nu se mai știe întoarce. Ne înpăimintă noaptea : cîntecul pornit nu se mai aude-n afară și nu are cine să-l asculte acolo.

Rotindu-se din marea și nemișcata noapte soarele taie grațioasele, tremurătoarele nopți. Ciudata împărțire este la fel de ciudat reversibilă — în cele din urmă suma nopților se transformă în noapte.

Noapțile sînt cu tei sau cu crini, nopțile sînt cu ulițe înguste sau cu fascinante bulevarde pustii, nopțile sînt cu măturători de stradă, cu trecători rari, cu dude pe asfalt, nopțile sînt cu visuri, nopțile sînt cu lună... Și vor fi cu lună mereu, pentru că, din teama de a nu supăra marea noapte, nu vom renunța niciodată să privim întunericul luminat.

UNICITATEA

REVISTELE și ziarele și-au desfrunzit pădurile de hirtie în foșnetul numelui lui Bălcescu. Avântat sau nostalgic, cuvântul scriitorilor i se închină, recunoscându-i, în semn de omagiu unicitatea. Biografia lui, această capodoperă, cu intransigența ei aproape sinucigașă, cu fantastica ei liniaritate, este prilejul unor meditații la sfârșitul cărora pe soclul moralității absolute Bălcescu este lăsat de fiecare dată singur. Printre atâtea mari personalități ambigue și nerăbdătoare de compromis ale istoriei, viața lui, cu nici o secundă ascunsă, cu nici o secundă solicitând discreția sau îngăduința, nu oferă șanse de comparație. Și nimeni nu observă cum unicitatea, suprem elogiu, este pentru Bălcescu cea din urmă, adâncă, înfrângere.

El este prototipul. Nu-l sărbătorim ca scriitor, sau ca istoric, sau ca om politic. Nu este pentru noi doar erou sau martir. El reprezintă

etalonul de platină al conștiinței noastre naționale, el este, pentru istoria românilor, însăși ideea de istorie. Destinul lui nu spre unicat aspira, ci spre capul de serie. Prin tot ce a făcut Bălcescu a fost un învățător vrînd să se transmită nealterat și multiplicat prin generații, istoria însăși folosind-o ca pe un instrument de educație și învățătură. Rămas unic, destinul său se realizează pe alte coordonate decît cele dorite pînă la delir, pe alte coordonate, mai strălucitoare, dar mai fără speranță. Tragedia lui Bălcescu, postumă, picură din unicitatea sa.

Avem nevoie de Bălcescu și Bălcescu are nevoie de noi. Duhul lui inflexibil și neliniștit își caută fără odihnă, fremătător, ecoul. Avem nevoie de Bălcescu împotriva tuturor acelor care și-l amintesc doar de pe bancnote.

ECOUL

ÎN ARTĂ, mai mult decît în alte domenii probabil, istoria descrie curbe asemănătoare. Există gesturi care se amintesc la distanță de secole și ochi care simți că te-au mai privit din alte milenii. Există artiști care își dau mina din meșteșuguri și infernuri diferite și spirite care se întilnesc fără să se bănuiască măcar. Sînt epoci negate de epocile următoare și cărora le răspund cu admirație veacuri nesperat de tîrziu ; sînt personalități contestate de urmași cărora li se închină cu fanatism strănepoții. Ca într-un joc de-a zădărnicia, un mare merit poate deveni cusur, și defectul rușinos, stranie frumusețe, pentru ca o sută de ani mai tîrziu o nouă răsturnare a gîndului să reîncoroneze ideile pe care le silise să abdice.

[Arta bizantină, numai durere și spirit, numai transcendență și aur, disprețuiește sau ignoră antichitatea formelor perfecte, volumelor

echilibrate ; Renașterea cu ingeri zîmbitori și madone cărnose aruncă spre lumea păgînă o punte pe deasupra artei „barbare“, a Bizanțului ; El Greco o va continua pe aceasta peste capul coloșilor Quattrocento-ului ; Rodin va prelua moștenirea Renașterii ; autorul *păsărilor măiastre* va spune : „*Michel Ange c'est du bifteck*“. În toată această răsucire de forțe nu trebuie căutate adevăruri, ci revelații ; nu de gusturi e vorba, ci de iluminări. Mai adinc decît frivolele bătălii dintre antici și moderni, istoria artei este șirul luptelor dintre puterea de afirmare a spiritului sau a materiei intrate în raza ochiului divin al artistului. În fața cuceritoarelor forme și a fermecatelor culori, acesta trebuia să aleagă între a admira sau a întoarce cu violență spatele ; privind omul, el trebuia să se hotărască a-i vedea sau nu trecătorul înveliș. Ochii numai priviri ai fecioarelor bizantine, sau pleoapele de petață și genele de mătase ale fecioarelor lui Rafael ; gura severă și dureroasă a fiului lui Dumnezeu sau buzele roze ale pruncului sfînt sugînd la sinul doidora de lapte al Născătoarei ; uneori, unul și același artist se zbate o viață întreagă între cele două opuse fețe ale adevărului și e destul să privim în gînd strălucitoarea *Pietă* de la Sf. Petru din Roma și cea nebuloasă, răscolitoare, din domul Florenței, ca să ne dăm seama ce dureros drum dinspre carne spre inefabilul chinuitor a parcurs în citeva decenii Michelangelo. Între muș-

chii numărați cu grijă ai lui David și ultima Coborîre de pe cruce, schițată violent, dezlănțuit, ca un vint pustiitor care scutură de pe arborii sufletului frunzișul material — se întinde calvarul.

Imensă răscruce între civilizații, Evul Mediu a avut îndrăzneala și răgazul de a se scufunda în sine. Aflați la răspintia în care putem distruge globul pămîntesc sau cuceri alte planete, căutăm îndrăzneala și răgazul de a ne scufunda în noi. Sufletul nostru întreabă și, dintre veacuri, îi răspunde ecoul din Chartres.

... cum au reușit să
ne contopim una și aceeași viață
asta o boală a lumii — o boală a
cu stăutul (le dăruie) — ... cu
via singură în tine ca o noian
... și mi te scufund în mine → fi
... și în apele văii / Mării ... uale!!
... vai acia al celor uale... oare cum
... și pot respira?

UMBRA PRIDVORULUI

IN SATELE Munților Apuseni nu există cimitire. Acolo, unde oamenii stau în fața naturii dreupți și singuri, fără să se adune și să se sprijine între ei, lăsind între două case loc unui deal și între două curți albie unui riu, morții sînt îngropați în umbra pridvorului. Nesperiați de munți, neînspăimîntați de păduri, netemători de fiare, oamenii înțeleg moartea ca pe o duioasă continuare de ciclu numai, ca pe o firească și unduioasă umare, ca pe o meritată și binevenită odihnă pină la judecata de apoi. Celălalt tărîm fiind atît de aproape, nici o groază nu-i bintuie — și de acolo se aud, desigur, ca în baladă, ciinii, iar umbra pridvorului se simte, desigur, crescînd și descrescînd, melodioasă, și peste celălalt tărîm. Moartea nu mai este în felul acesta un exil, nu mai sînt strînși morții cu morții și viii cu viii, ci fiecare ogradă devine o celulă a universului în care a

fi sau a nu fi sînt două la fel de blînde prezențe, în care viața și moartea nu se neagă și nu se opun, ci se împletesc și nu se părăsesc, într-o adincă iubire. Așezîndu-și părinții în pămînt temelie, fiii nu se simt niciodată stingheri și nu sînt neliniștiți de soarta viitorilor fii, că-rora li se vor așeza în pămînt temelie.

Iată un lanț care nu va putea fi vreodată sfărîmat — sufletul întreg al poporului român se definește aici. La umbră de pridvor și la poale de codru, cînd munții mari sînt preoți și stelele făclii, nimeni nu poate să moară cu totul vreodată. Conștiința acestei veșnicii ne marchează cu o luminoasă tristețe. Noi știm că fruntea astfel împodobită nu se poate pleca și că nimeni nu ne poate oferi ceva mai de preț decît eternitatea din umbra pridvorului.

UN LOC SAU UN TIMP

ÎN VIAȚA fiecăruia dintre noi există un loc sau poate un timp dispus să se lase idealizat, un loc sau un timp în stare să ia asupra sa bănuitele circumstanțe ale perfecțiunii și să însemne pentru totdeauna termenul de comparație, punctul de reper. Într-un univers mereu ambiguu și fără încetare străin, evoluția artistică este posibilă numai în virtutea acestui pământ nemișcător și netransformabil la care poți, oricînd și oricît de departe ai fi, să te întorci. Nu mă gîndesc acum la banaful mit antaic, deși poate că, în trecut, și despre asta e vorba, ci la punctul stabil în care, îndurerat, să te poți retrage, din care să poți părăsi restul planetei.

În istoria noastră literară, trecută și încă îndelungat timp viitoare, poezii se împart în două mari, perfect distincte, categorii : născuții la sat și născuții la oraș. Șansele multe sînt de

partea celor dintii și asta nu numai pentru că „veșnicia s-a născut la sat“, și la sat se nasc și pomii, și iarba, și păsările. Șansele sînt de partea celor dintii pentru că de partea lor stau citeva milenii de stabilitate rustică, supusă unor legi omenești în esență aceleași, pentru că ei, fără a reveni vreodată, știu că se pot întotdeauna întoarce. Ei pot fi, banal, dezrădăcinați în oraș, dar niciodată dezrădăcinați în lume : universul păstrează pentru ei, niciodată ofilit, punctul de pornire, punctul de sprijin, punctul de refugiu.

Orașul este încă necopt în noi. Cîți străbuni de poeți au trăit în el ? Poeții se nasc, se nasc tot mai mulți, nerăsfățați de păduri, neîngînați de izvoare, întunecați, poate mari. Ei învață plantele din manualele de școală și strada copilăriei, cu numele schimbat de două ori de atunci, o regăsesc cu greu... Cite generații va fi nevoie să treacă pentru a investi asfaltul cu sentimentul stabilității, pentru a face dintr-o încrucișare de bulevarde, matcă și peisaj natal ? Nu milenii, desigur, dar destul timp pentru a ști de după care turlă răsare soarele și pe care terasă apune.

Dar să nu simplificăm. Sînt poeți care vin dintr-o idee așa cum alții vin dintr-un sat. Nu există refugiu mai primitiv decît o idee crezută, și nu cunosc mai total cataclism decît prăbușirea unei idei pe care au fost întemeiate existențe și arte. Un sat, un oraș, o țară pot

dispărea — în urma lor vor rămâne nostalgii și tradiții, urme vii. O idee dispărută ucide tot ce a atins vreodată. „Crede-mă că n-ai fi afirmat cu atâta putere echilibrul primordial al umanității, dacă nu l-ai fi pierdut mai întâi“ — spune un erou holderlinian, și afirmația presupune, înaintea pierderii, înaintea regăsirii, deținerea echilibrului. Nimic nu este mai riscant pentru un artist decât tentativa de a pierde ceea ce nu are. Trebuie să fim bogați pentru a trăi sărăcirea, să fi fost fericiți pentru a înțelege dezastrul, să ne fi simțit acasă undeva pentru a ști ce înseamnă înstrăinarea, pentru a nu mai crede în ceva trebuie să fi crezut cu toată puterea mai întâi.

Avem nevoie de locuri, de timpuri, de idei spre care să ne întoarcem, de care să ne îndepărtăm, în funcție de care să ne socotim drumul. În istorie sau numai pe hartă, poezia fiecăruia dintre noi are nevoie de un punct în stare să ia asupra sa coordonatele perfecțiunii, pentru că mai tragic decât a nu ști de unde să pornești este numai a nu ști unde te mai poți întoarce...

PRIETENIILE DIN ADOLESCENȚA

PRIVITE din maturitate, din adolescență, chiar, prietenii adolescenței au un aer ireal, trec prin noi nebuloase, precum zeii treceau în ceață printre muritori. Prietenii adolescenței au ceva misterios, misterul fiind, atunci, singura punte spre lumea misterioasă. Ele sînt, într-un fel, ceremonii de cunoaștere a universului fascinant și încă neînspăimîntător.

Port și voi purta, cred, pînă la sfîrșit nostalgia prietenilor din adolescență ca pe o coroană care mă incovoiază și mă împodobește. Port și voi purta pînă la sfîrșit speranța că prietenii adolescenței nu sînt fatal oprite la granița de sud a existenței, că, dacă sufletul meu caută prietenia, nu îi poate fi cu desăvîrșire interzis s-o găsească.

În fond, ce s-a schimbat de atunci? Ne uneam ca să putem descoperi și înfrunta imensa și atrăgătoarea taină a lumii căreia îi eram des-

ținați. Lumea ne este la fel de ascunsă și azi, iar noi sintem, în continuare, la fel de irevocabil dăruiți ei. Ne uneam cu intuiția că numai așa vom putea învinge. Și nu s-ar putea spune că ne imaginăm o altfel de victorie acum. Ne uneam, mai ales, fără scop și motiv, ne uneam pentru că uniți ne simțeam bine, pentru că fiecare nouă senzație descoperită în atingere cu lumea țipa în noi și se cerea împărtășită ; și azi, și azi, dincolo de toate motivele și de toate scopurile, dincolo de teama de singurătate și de speranța că uniți vom putea fi învingători, dorim prietenia, ne e sete de prietenie, în continua luptă lucidă, (ne e somn de prietenie.

Atunci ce s-a schimbat ? Ce a intervenit din acei ani plutitori de adolescență și pînă în clipele acestei tinereți ?

Ochiul nostru mai ascuțit, capabil să descopere și în ființa prietenului imperfecțiunea ; bănuiala noastră neadormită că încrederii noastre nu i se răspunde cu aceeași încredere și limpezimii noastre cu aceeași limpezime...

Ce ar fi mai ușor decît, cu acel cunoscut gest superior și obosit, să predau adolescenților care vin după mine, să las să treacă, neabătută ștafeta altruismului și oboselii ? Dar împotriva tuturor evidențelor, împotriva tuturor ironiilor, împotriva pulsului implacabil al zilelor, mă voi încăpățîna să port pînă la sfîrșit nostalgia prieteniiilor din adolescență.

OBIȘNUINȚELE, OBICEIURILE

AM observat că atunci cînd mă cuprinde o mare descurajare, atunci cînd dezamăgirea amenință să se topească ireversibil în dezgust, atunci cînd totul concură spre a mă face să presimt apropierea unei nenorociri, nimic nu este mai liniștitor, mai întăritor chiar, decît obișnuințele.

Faptul că dimineața trebuie să te scoli ; că de trei ori pe zi te obligi să măninci ; că trebuie să lucrezi și nu poți să nu zîmbești celor care îți zîmbesc ; că trebuie să răspunzi „mulțumesc, bine“ celor care te întrebă ce mai faci ; că n-ai cum să nu vorbești cu cei care vor să spună ceva ; că la sfîrșitul tuturor insomniilor ești obligat totuși să adormi ; toate aceste mari și mici obișnuințe, aceste infime și imperioase legi nu-mi interzic descurajarea, dar interzic timpului meu să i se ofere întreg.

Am observat întotdeauna cu uimire această rezistență, prin fragmentare, șiretenia noastră de a ști că nu ne putem sustrage dureroaselor adevăruri și de a încerca atunci să fim mereu prea ocupați pentru ele. Undeva, la sfârșit, este desigur bătninețea și apoi moartea, dar pînă atunci timpul este segmentat în ani, și anii în luni, și săptămîni, și zile, și ore, și noi trebuie să ținem minte doar că la o anumită oră avem o întîlnire, că la o anumită oră trebuie să adormim pentru a ne putea deștepta la o anumită oră ; noi ne gîndim ce vom face pînă la Anul Nou și, după aceea, pînă la concediul de vară ; astfel, ne luăm toate măsurile de prevedere împotriva a ceea ce nu poate fi prevăzut, ne convingem singuri că, totul fiind jalonat, dureroasa surpriză nu mai are unde să intervină.

Obişnuințele, obiceiurile au apărut din această inconștientă filosofie a croirii timpului pe măsura noastră și s-au păstrat cu strășnicie, ca tot ce ne leagă de instinctul nostru de conservare, de teama noastră de a nu pieri. A te desprinde de ele înseamnă un curaj bolnav. Desprinderea de ele se suprapune în mine aceluia sfișietor sentiment pe care îl încerc trecînd seara singură pe o stradă și zăbind, prin ferestrele luminate, familiile adunate în jurul mesei.

UITAREA

NU CUNOSC mai puternică, mai imorală, mai salvatoare forță decît uitarea. Ea face din noi ceea ce sîntem, ea ne pune hotare, ea ne garantează că nu riscăm să devenim zei. Fără accasă tă supapă de siguranță, sufletul nostru s-ar îmbogăți nemăsurat, pînă dincolo de pragul de unde nu-și mai poate suporta bogăția. Am mai fi putut trăi, păstrînd în noi suferințele prin care am trecut? Dar am fi trecut prin atîtea suferințe dacă nu le-am fi uitat pe fiecare pe rînd? Am fi putut suporta atîtea crime neuitîndu-le una cîte una pe fiecare? Dar fiecare crimă uitată nu a lăsat locul liber unei alte inedite crime? Nimic mai ambiguu decît aerul ei împăcat și neiertător.

Aducerile aminte, chiar, nu sînt decît invenții ale uitării, mai definitive decît uitarea. În amintiri viața se falsifică, se stilizează pînă la a dispărea, lăsînd sentimentul că o deținem, că

o stăpinim totuși. O mare suferință fizică, de exemplu, agasantă, meschină, degradantă ca orice suferință ținind de citeva celule și cîțiva microscopici nervi, învie în amintire, curățită de aluviuni, străvezie, învecinată cu sublimul, îmbietoare aproape. Amintirile din copilărie de cele mai multe ori nu există, fiind înlocuite de prelucrarea, la persoana întâia, a relatărilor celor mari despre copilăria noastră. Mai tîrziu, ni se pare că ținem minte chipul iubit, cînd memoria noastră infirmă păstrează doar o mișcare a părului și o lucire de ochi. Noi putem jura dragoste în veșnicie, jurămintele ne aparțin pînă la hotarul inviolabil al uitării. Noi putem jura statornicia credințelor noastre, ele ne aparțin pînă la circumferința uitării — dincolo de ea am avut sau vom avea altele. Uităm morțile, uităm binefacerile, uităm trădările, uităm indiferența, uităm nu numai că alții au trădat, uităm adesea că am trădat noi înșine.

De aceea poate, cu ochi de frunze țintii înspre noi, cu ochii de frunze înfiorați de spaimă, plopii preiau memoria asupra-le, murmurînd în obsesie : să nu uităm nimic, să nu uităm, să nu uităm...

FRUMOSUL ȘI BINELE

AM FOST convinsă întotdeauna că nu ne naștem ci devenim răi și că nu noi sintem în primul rind vinovați pentru asta. Venim curați, imi spuneam, și sintem obligați să ne apărăm macuându-ne, sintem jigniți și învățați să jignim, ~~sintem trădați și învățăm să trădăm~~. Ar fi nevoie, imi spuneam, de o singură generație neîntinată pentru ca totul să se desfășoare pe urmă ideal, ar fi suficient o singură dată efortul omenirii pentru ca, păstrind nemedelată după legile lumii o generație, discontinue legile să dispară. Și, pentru că asemenea generații nu se hotărau să se ivească, mă obișnuisem să privesc poezii lumii ca pe o sectă ciudată de cascadori obligați să se avinte gratuit în risca bătălie în care — de departe privit totul — pare că luptă omenirea.

152 Rostul lor în lume nu este, desigur, acesta.

Menirea lor este frumosul, numai frumosul și nimic altceva decît frumosul. În numele lui le este totul permis și totul li se poate ierta în virtutea lui. Există legi ale nemuririi care îi obligă să se salveze mereu pentru desăvîrșirea neatinsă încă. Dar toate licențele sînt zadar-nice : binele nu părăsește niciodată frumosul și, într-un misterios halo de reciprocă milă, poetul oficiază de milenii vecernia întinderii și a celuilalt obraz. Faptul că glasul lui Orfeu îmblînzește fiarele este doar recunoștința fiarelor pentru că Orfeu, lipsit de apărare, li se oferă.

Mi se vor da exemple de poeți maculați, mi se vor arăta siluetele lor interogative și imnurile lor impure. Voi fi întrebată cum aș putea să explic uriașele valuri, bătînd în pereții Parnasului, uriașele valuri de invidie și calomnii, de benevole și nerăbdătoare trădări, de bucurăoasă ură. Dar eu voi răspunde că nimic nu e mai puțin sigur decît autenticitatea unui cîntec, de aceea mai ușor este a șterge un nume din rîndul poezilor decît a șterge un poet din rîndul celor buni. Se renunță astfel la un idol, dar nu la o religie.

Există substanțe care nu pot da un amestec. Există oameni cu înclinația de a face rău, oameni talentați în supunere, oameni geniali în oportunism, și există oameni cu înclinația de a face oîntece. Nimic comun între ei, nici chiar epoca. Epocile înjosite, epocile delațiunii și ale

frazelor rudimentare, ale interdicției de a gândi și ale obligației de a rida nu au născut poeți. Este fantasticul protest de care e capabilă natura. Apoi urmează oboseala : nu mai este nimeni pedepsit pentru demnitatea sa, dar nimeni în stare să se remarce prin demnitate ; nu mai este nimeni ucis pentru libertatea sa, dar nimeni capabil să uimească prin libertate ; nu ni se interzice să avem încredere unii în alții, dar prietenii mei mă bănuiesc pe mine și eu îi bănuiesc pe prietenii mei. Atunci, deodată, aerul devine atent, presimțind că acei care pot să'va totul sînt poeții, că poeții trebuie deci să se nască. Menirea lor este frumosul, dar într-un joc secund, mai pur, frumosul este și bine.

Ciudat cum adevărurile au un aer naiv și copilăresc. Nu cred că un om rău poate să fie un poet bun — îmi aduc aminte că spune Pasternak. Atîția biografi l-ar putea contrazice, atîția esteticieni îi demonstrează că răul poate fi frumos. Și diavolul e frumos — e adevărat — dar numai atunci cînd sintem siguri că se trage dintr-un serafim.

DELIMITĂRI

PORNEȘC de la un citat din Michelangelo. El spune : „Trăiesc din moartea mea și, dacă-mi dau bine seama, sint fericit cu o soartă nefericită“. Iată un punct din care, privind, se poate distinge cu ușurință fisura șovăitoare dar limpede care desparte geniul de talent. Nu materia din care sint plămădite este deosebită, ci zarea spre care stau cu fața. De pe aceeași tremurătoare linie, unul privește în viață, celălalt în moarte. Deosebirea nu este de cantitate sau calitate, ci de sens.

Talentul trăiește din viață, se hrănește cu ea, crește cunoscind-o și destrămându-i misterele. Societățile înfloritoare, echilibrate, libere, au născut talente care le-au impodobit cu darurile și frumusețile lor. Dimpotrivă, epocile de răscruce, tragice, prinse în chinurile nașterii sau

ale sfirșitului, au lăsat să apară geniul. Întors cu spatele spre societate, umilit și disprețuitor în același timp, el a fost întotdeauna prea mare ca să împodobească vremea care l-a născut și prea mândru ca să se lase împodobit de ea. Tai-
nele universului el le-a înmulțit, pentru că, pri-
vind prea adinc lucrurile și pătrunzînd un mis-
ter, el înțelegea ce nesfirșite mistere îl țes pe
acesta. Einstein dezvăluie materia scaldată în
lumini ermetice și stranii pe care alchimiștii
nici nu le bănuiau.

Talentele crează, geniul se mistuie pe sine
însuși. Talentele scriu, pictează, cîntă, infru-
musețează ; geniul se zbate să se exprime, ne-
ajungînd niciodată la sentimentul că a reușit.
Un Tițian finisează cu încintare sute de tablouri.
Leonardo da Vinci se frămîntă un sfert de secol
în fața Giocondei, lăsînd-o neterminată ; in-
cearcă șaisprezece ani statuia unui călăreț, reu-
șind să fie mulțumit doar de cal ; seamănă Ita-
lia cu schițe neîncheiate, proiecte neajunse la
realizare, visuri care nu puteau fi implinite.
Nimic nu i se potrivește geniului din ceea ce
oamenilor li s-a dat. Acordîndu-li-se privile-
giul unor adînci bătrînețe, Michelangelo și
Leonardo au aerul că ar fi avut nevoie de un
timp dublu, cel puțin. De altfel, nici nu se știe
dacă ei vor să sfirșească ceva. Talentele sînt

cele care caută perfecțiunea, geniul abia pornește de la ea — înspre moarte.

Durerea nu-l stăpânește. El trece de ea repede, încă de la început, spre zonele suferinței totale, acolo unde simțurile și sufletele nu mai sînt în stare să perceapă chinul. O fericire, care pentru muritori are aspectul dezastrelor, îl stăpînește acolo, o fericire atroce și conștientă

A NU FI ÎNFRÎNT

SE OBSERVA la autorii de memorii, în general, o anume stinjenire, care îi face aproape timizi. Cu extrem de rare excepții, viețile lor au totdeauna un sîmbure eroic — mai precis, dezvăluirea acestui sîmbure, chiar minuscul, le justifică mărturisirea —, dar indiferent cît de eroică le-ar fi fost viața, se simte printre rînduri întotdeauna nu mîndria de a fi depășit dramele, ci jena de a le fi supraviețuit.

Intr-o atît de mare măsură a trăi înseamnă a supraviețui — adică a reuși să trăiești —, încît simplul fapt de a nu fi fost înfrînt presupune un minus de onestitate, un plus de compromis, o părăsire, într-un punct cel puțin, a liniei idealei unități. Am citit memoriile unor oameni care au stat în lagăre de concentrare, care au suferit tot ce o ființă omenească poate suferi, care n-au murit printr-o întimplare, printr-un noroc, sau, cine știe, printr-o încă-

păținare, și totuși în povestirea lor se descifra nu numai izbânda, ci parcă umilința de a fi ieșit la liman. Se simțeau vinovați că au reușit să se păstreze în viață, se simțeau vinovați de tăria pe care n-au putut-o împrumuta și altora. O atît de lungă tradiție demonstrează că piercei mai buni, încît a nu fi înfrînt încetează să mai fie o laudă.

De altfel, așa se explică faptul că bătrînii nu sînt purtați în triumf. Atingerea bătrîneții este întotdeauna o nesărbătorită victorie, o victorie pe care sînt geloși nu numai — de dincolo de mormînt — cei ce au dispărut nereușind s-o atingă, dar și cei ce știu că nu au șanse să o atingă în viitor. O victorie pe care însuși învingătorul o contemplă neîncrezător și stînjedit.

Pustiul bătrînilor nu vine din spaima de moarte, ci din uimirea că au putut trăi atît...

UMILINȚĂ

CÎND PLOUĂ și cînd e frig, cînd nici amiezile nu reușesc să se desprindă din întuneric, iar marginea dintre noapte și zi nici sufletul nu mai este în stare s-o prindă, simți ca niciodată că ai sau că nu ai deasupra capului un acoperiș. Este, pentru mine cel puțin, una dintre cele mai umilitoare senzații. Ca niciodată mă simt dependentă nu numai de atîtea cunoscute abstracțiuni, dar și de biata sticlă — cît de ușor casabilă ! — a ferestrei, și de peretele subțire — cît de evident perisabil ! Mă simt sclava fiecărei neînsemnate celule ce intră în alcătuirea mea trecătoare : a fiecărui invizibil nerv căruia căderea iernii și a nopții îi dă importanță ; mă văd amenințată să devin, jignitor și fără menajamente, prizoniera instinctului de conservare, același care rămînea elegant și discret în umbră atunci cînd nimic nu-l amenința.

Ciți stăpini am ! Tot ce mă înconjoară și tot ce mă compune este în stare să mă determine și să mă distrugă ! Și mă simt umilită nu pentru că aş putea fi distrusă, ci pentru că, atunci când plouă și când e frig, ideea distrugerii îmi dă o spaimă pe care o credeam rezervată unor mai înalte nenorociri.

Este atât de banal ceea ce spun, de atâtea mii de ani oamenii știu că o mare fericire abia dacă este în stare să contrabalanseze ceea ce simt picioarele ude în pantofi, de atita timp se cunoaște nodul grosolan prin care sentimentele noastre sînt innădite cu artere și nervi, încît verificarea precunoscutelor adevăruri n-ar trebui să mă emoționeze. O, dar ce ușor e să susții nimicnicia neamului omenesc și ce greu de îndurat revelația propriei tale fragilități.

Cine știe însă dacă nu chiar această umilință ne deosebește de celelalte viețuitoare și dacă nu ea dă măsura saîtului nostru peste neant. Cine știe dacă nu sîntem măreți tocmai prin conștiința fragilității noastre, prin faptul că, nepărăsind-o, reușim din cînd în cînd să nu ținem seamă de ea. Cine știe dacă nu sîntem măreți nu pentru că am putea să fim mereu liberi, ci pentru că reușim din cînd în cînd să fim.

CE GÎNDEȘTE GRIUL

M-AM ÎNTREBAT adesea ce gîndește griul. La această oră, cînd totul alunecă spre galben, și de acolo spre mai învăpăiate lașități, cînd arborii se fac că mor și frunzele mor cu adevărat, cînd totul renunță și totul coboară prin frumusețe spre moarte, el singur se hotărăște sfidător să răsară, el singur contrazice atît de generala înțelepciune.

Poate că, naiv și copilăros, nu își dă seama că iarna se apropie. Dealurile sînt atît de strălucitoare și pădurile atît de colorate, potecile foșnesc atît de îmbietor și lumina se mlădie atît de dulce pe crengi, încît totul este cu adevărat o apoteoză și el nu are de unde să știe că apoteoza înseamnă întotdeauna sfirșit.

Poate că, optimist și adolescent, nici nu crede că iarna există. Își închipuie că nu-i decît o didactică amenințare, un subtil argument al su-

tru a-l face să dispară. De atâtea ori i s-a fluturat, poate, spectrul ei pe dinaintea ochilor neîncrezători, încît s-a obișnuit să creadă că nu e decît un spectru.

Poate că, pătrunzător și atent, observînd cît de ușor se transformă în natură culorile, florile cît de repede se trec, vîntul cît de des se schimbă, căldura și frigul cît de neașteptat și frecvent se înlocuiesc, s-a convins că iarna însăși nu poate fi decît inofensivă și repede trecătoare, că iarna însăși se va plictisi în curînd de propria ei intransigență, care nu trebuie luată prea în serios.

La această oră, cîmpiile țării încep să se coloreze în verde timid. Este, încă, o tatonare, o nehotărîre, dar peste cîteva săptămîni grîul va avea înălțimea și nonșalanța ierbii și orice îndemn la prudență va fi tîrziu și superfluu.

Dar sînt cu adevărat necesare îndemnurile? Poate că grîul știe totul : și gerul care va veni, și zăpada — marea zăpadă — pe care o va corupe să-l încălzească, și viscoalele pe care nu le va putea înfrunța, și somnul acela alb, nesfîrșit, de pe marginea morții și, într-un tîrziu, aproape neașteptat, dezghețul. Poate că grîul știe ce-l așteaptă.

UMBRA STINGACE

NIMIC nu-mi repugnă în mai mare măsură decât etalarea sentimentelor, aşezarea lor cât mai avantajos în galantare, grija cu care, pentru a avea siguranţa că vor fi observate, lenţila vitrinei este aleasă concavă. O privire sumbră, devastată de suferinţă, în public, îmi trezeşte neîncrederea, suspiciunea. Eu ştiu că bijuteriile inestimabile se păstrează de obicei în scifuri şi că purtatul lor cu ostentaţie la lumina zilei este indecent, dacă nu cumva dovedeşte că e vorba numai de graţioase bucăţele de sticlă. Eu ştiu că nimic nu e mai greu de observat decât un mare sentiment. Adevărata tristeţe poartă zimbete amabile ; adevărata duioşie surâde, cu pudoare, ironic ; adevăratele drame trec pe lângă noi pe stradă, fără să ne atragă atenţia, adevăratele sacrificii au grijă să pară lipsite de importanţă, adevăraţii poeţi

nu pot fi deosebiți în mulțime. Răcnetele sînt teatrale sau isterice — durerea folosește tonuri joase sau, și mai adesea, tace.

Alunecînd discuția spre literatură, trebuie să mărturisesc că am avut nevoie de o îndelungată educație estetică pentru a înăbuși în mine glasul acestei decente sau, cel puțin, pentru a-i limita cu atenție cîmpul acțiunii. Cu toată bunăvoința mea cultă, oroarea de exhibiție nu mi-a dispărut însă, și n-am încetat nici o clipă să-mi scriu, cu o anume jenă, numele în josul unei pagini unde sufletul meu își îngăduise să se odihnească în sinceritate. De ce nu e posibil ca versurile să fie trimise în lume nesemnate, anonime — cum voia Blaga — adăugîndu-se unui tezaur de emoție etern al omenirii, fără lestul contingentelor maculatoare, fără trimiterile minuțioase și vulgare la subiect. De ce nu e posibil să fiu uitată, să mă topesc în propria mea viață, care nu vrea decît să fie cit mai obișnuită, să dispar în propria mea ființă, care nu vrea decît să nu fie observată, să nu exist mai mult decît în versurile mele, să nu fiu supusă reflectoarelor lacome să proiecteze peste pagina mea umbra-mi stîngace, profanatoare ?

Nu mă interesează și aș prefera să nu știu povestea sonetelor lui Shakespeare, îmi pare rău că am învățat ce boală a avut Eminescu, nu vreau să mi se explice că Dostoievski a fost cartofor,

și Trakl morfinoman, și Emily Dickinson o
biată fată bătrână. Ei aduc jertfă omenirii, nu
viața, ci, mai mult, sinceritatea lor, și li se răs-
punde prin grăbita curiozitate de a scormoni mai
adânc, mai exact..

CALITATEA DE MARTOR

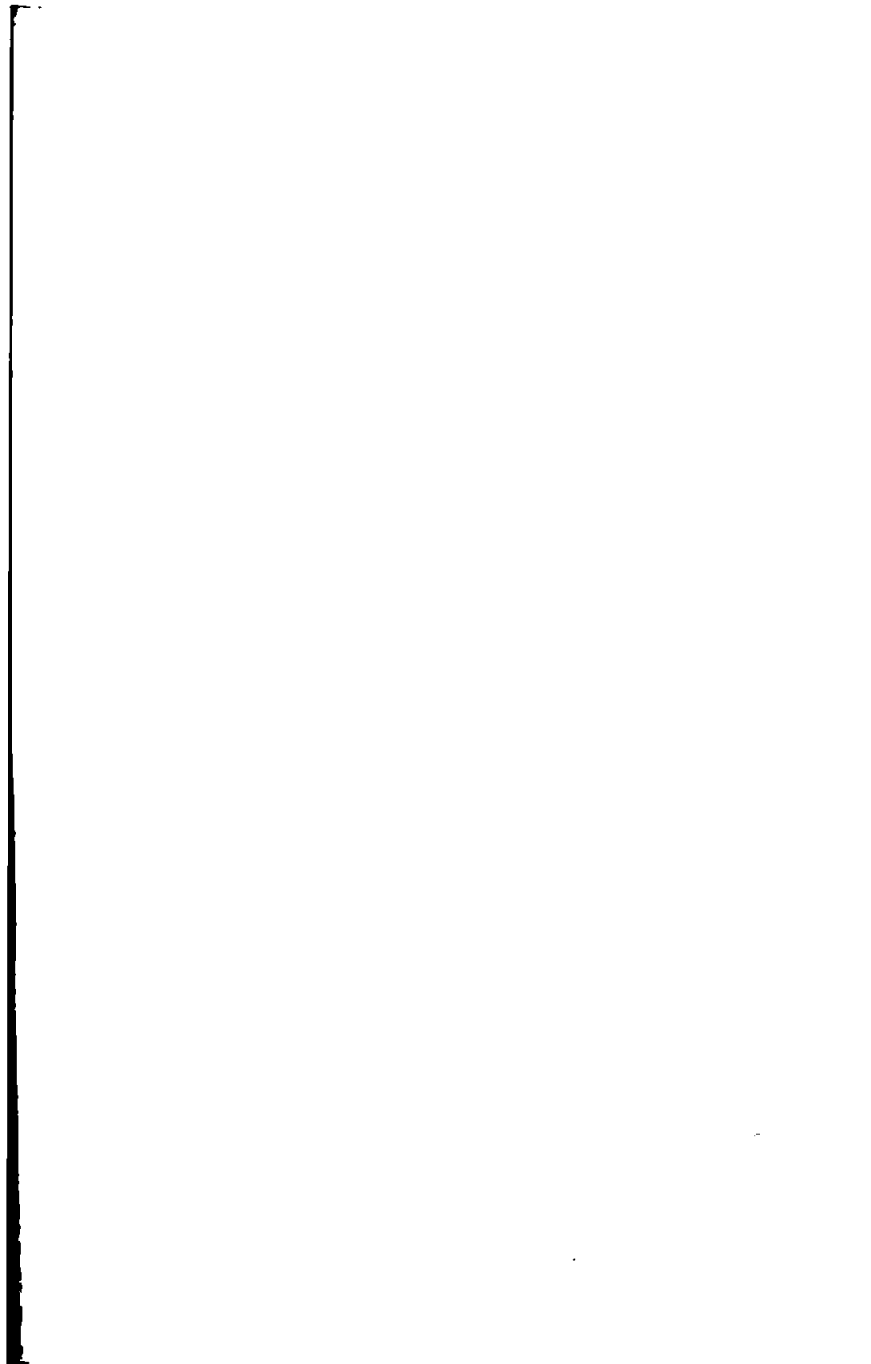
NIMIC mai curat, mai igienic, mai recomandabil decît calitatea de martor. Să participi la drame, fără a fi implicat în ele, să asişti la viaţă, fără a fi înjosit de ea, să ai o singură datorie, fantastică, existenţială, aceea de a spune adevărul şi în funcţie de spusele tale, aproape sacre, să se judece, implacabil, procesul. Sentinţa lui, chiar dacă nu indiferentă, nu poate să-ţi schimbe viaţa, pentru că tu ştii că pentru toată viaţa îţi este asigurată şi obligatorie calitatea de martor.

În acest destin oarecum zeesc se pot întîmpla însă cîteva lucruri capabile să-l răscolească, negindu-i însăşi raţiunea infailibilă de existenţă. Se poate întîmpla deodată, după ani de zile de liniştită indiferenţă, să observi că sentinţele se dau fără să se ţină seama de mărturiile tale, că procesele se termină de cele mai multe ori împotriva adevărului, mărturisit cu atîta sigură

credință de tine ; se mai poate întâmpla să ți se sugereze cu prietenie și înțelepciune ceea ce ar fi bine să spui, sau se poate întâmpla pur și simplu să nu mai fii chemat să depui mărturie. Este punctul în care calitatea de martor se dovedește insuficientă și dramatică. E momentul în care ai de ales între a renunța sau a te transforma în apărător, în procuror, în judecător și nu rareori în inculpat, trecind prin toate aceste posturi ca prin niște săli goale pe care le străbați pentru a găsi unghiul de unde adevărul strigat dobândește cel mai puternic și îndelung ecou. Este clipa intrării în luptă, în lupta menită să reabiliteze calitatea de martor, calitatea celui menit să privească și să spună ce-a văzut. De unde rezultă, paradoxal, că și dreptul de a nu lupta se cucerește prin luptă.

SUMAR

Anti jurnal	5
Dimensiuni	8
Nevoia și spaima de singurătate	11
Emblema	14
Marea prejudecată	16
Adolescența	19
Această astenie	21
Metafora solidarității	23
Căței pământului	25
Prefabricate	28
Sufletul medieval	30
Refugiul pierdut al crengilor	32
„Acest viciu nepedepsit“	34
Malformație	36
— La Sainte Chapelle	38
Despre echilibru	41
„Privitor ca la teatru“	43
În iarbă	45
Cu ochii deschiși	48
Poem de vară	50
Metaforă	52
Bănuțala	51
Albatroșii	56

Pietrele	58
La malul recoltei	61
Cuvîntul	<u>63</u>
Contemplație	65
Infirmitate	67
Felul cum plouă	~~69~~
Lipsa de imaginație	71
Transilvania I	74
Transilvania II	76
Un vers de Euripide	78
Brazii și ceilalți arbori	80
Pastel	82
Spital I	84
Spital II	86
Axioma	88
Genul epistolar	<u>91</u>
Neproporție	91
Cuscadorii	97
Culorile	99
Fichidinghia	<u>101</u>
Martie	103
De rerum natura	105
Ciudata preferință	107
De sus	109
Camil	111
Porumbeii	113
Chiparoșii	115
Cîntecul uitat	117
Linia	119
Ploite	121
Copiii	124
Năzdrăvănia	125
Somnul	<u>128</u>
Trandafirul	130
Vară — la sfîrșitul lui noiembrie	132
172 Noaptea, nopțile	<u>134</u>

Unicitatea	136
Ecoul	138
Umbra pridvorului	141
Un loc sau un timp	143
Prietenii din adolescență	146
Obişnuințele, obiceiurile	148
Ultarea	150
Frumosul și binele	152
Delimitări	155
A nu fi înfrînt	<u>158</u>
Umilință	160
Ce gîndește griul	<u>162</u>
Umbra stîngace	164
Calitatea de martor	167

teșe, /ut că
ruii, m

Dat la cules. 9.07.1968. Bun de tipar 3
Apărut 1970. Hirtie tipar înalt A de
Coli editoriale 3,91. Coli de tipar 11.
C. Z. pentru bibliotecile mici 8 R

Tiparul executat sub comandă
la Combinatul Poligrafic „Ca
teii”, Piața Scînteii nr. 1, B
Republica Socialistă Rom